

JOAN MARAGALL
O LA CONSCIÈNCIA CIVIL,
EN EL SEU TEMPS
I EN EL NOSTRE

PERE LLUÍS FONT

QUADERNS



Pere Lluís Font (Pujalt, Pallars Sobirà, 1934), de formació universitària francesa en filosofia i teologia, ha estat professor de filosofia a la UAB des de la seva fundació el 1968 i en fou el primer director del Departament de Filosofia i vicerector d'Estudis. Ha dirigit la col·lecció «Textos Filosòfics» d'Edicions 62 i ha publicat treballs d'història de la filosofia moderna, d'història del pensament català, d'història del pensament cristià i de filosofia de la religió. És membre de l'Institut d'Estudis Catalans, vicepresident de la Fundació Joan Maragall i membre del Consell de la Fundació Bernat Metge i del Consell Supervisor del TERMCAT. Ha estat membre del Consell Assessor de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Ha rebut la Creu de Sant Jordi (2003) i és doctor *honoris causa* per la Universitat de Lleida (2005).

© Pere Lluís Font

Primera edició: juny del 2008

Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura)
València, 244, 2n – 08007 Barcelona

© Editorial Claret, SAU
Roger de Llúria, 5 - 08010 Barcelona
Tel: 933 010 062 - Fax: 933 174 830
www.claret.cat - editorial@claret.cat

ISBN 978-84-9846-178-7
Dipòsit legal: B-13.966-2008

Imprès a Agpograf
Juny del 2008

ÍNDIX

NOTA PRÈVIA	5
-------------------	---

JOAN MARAGALL O LA CONSCIÈNCIA CIVIL, EN EL SEU TEMPS I EN EL NOSTRE

Introducció	7
1. Els escrits del 1909 relatius a la Setmana Tràgica	9
1.1. «Oda nova a Barcelona»	11
1.2. «Ah! Barcelona...»	12
1.3. «La ciutat del perdó»	13
1.4. «La iglésia cremada»	15
2. Els altres escrits triats	17
2.1. Escrits «catalanistes»	17
2.1.1. D'intenció més política	18
2.1.2. De reivindicació de la llengua	21
2.1.3. Sobre llengua i nació	23
2.2. Escrits «socials»	25
2.3. Epíleg als escrits «catalanistes» i «socials»	27
Cloenda	28
Bibliografia	30

ANNEX. ESCRITS DE JOAN MARAGALL RELATIUS A

LA SETMANA TRÀGICA	31
«Oda nova a Barcelona» (1909)	33
«Ah! Barcelona...» (1-X-1909)	37
«La ciutat del perdó» (10-X-1909)	41
«La iglésia cremada» (18-XII-1909)	44

NOTA PRÈVIA

Aquest quadern reproduïx, amb una lleugera variació en el títol, una conferència pronunciada a l'Institut d'Estudis Catalans el 2 de maig del 2007 en el marc d'un Curs d'Alts Estudis sobre cultura, política i societat als Països Catalans (1907-2007), titulat «Deu testimonis del segle XX / Deu lliçons per al segle XXI», organitzat per la Secció de Filosofia i Ciències Socials amb motiu del centenari de l'Institut i impartit per membres d'aquesta Secció.

Els deu testimonis triats van ser Enric Prat de la Riba, Joan Maragall, Eugeni d'Ors, Alexandre Galí, Carles Riba, Josep Ferrater Mora, Jaume Vicens Vives, Maria Aurèlia Capmany, Francesc de B. Moll i Joan Fuster. Cada conferència se centrava en una obra representativa de l'autor respectiu, estudiada sota un lema que focalitzava l'atenció cap a l'aspecte principal en què aquella figura podia ser vista com un testimoni privilegiat del segle XX i com una lliçó encara per al segle XXI. En el cas de Joan Maragall, l'«obra» escollida va ser en realitat un aplec de textos, «La ciutat del perdó i altres escrits», i el lema, «La consciència civil».

Agraeixo als organitzadors (i particularment a Ricard Torrents) l'amable autorització de reproduir aquí aquesta conferència, que està també en procés de publicació a l'IEC conjuntament amb les altres del Curs.

Hi he afegit com a apèndix els quatre escrits de Maragall relatius a la Setmana Tràgica: un poema, que és dels més representatius de la seva poesia civil, i tres articles, que han esdevingut antològics en la periodística catalana. La meua conferència glossa aquests quatre textos i altres que els fan de context i de complement. Uns i altres configuren el que podria ser la meua antologia personal del Maragall intel·lectual, que encarna la consciència civil en el seu temps i encara en el nostre.

P. L. F.

INTRODUCCIÓ

Joan Maragall és un testimoni excepcional de la Catalunya del començament del segle xx, però també un far que projecta encara un potent focus de llum cap al segle xxi. N'hi ha prou per adonar-se'n, de rellegir-ne els escrits pensant alhora en la situació del seu temps i en l'actual. No cal pas estirar-los gaire per fer del seu autor un contemporani nostre, malgrat els cent anys que ens en separen. Es pot dir de bastants dels seus textos el que ell diu, en el pròleg a la traducció catalana de *La Margarideta* de Goethe, d'algunes obres literàries del passat: «Proveu de situar en el temps present les tragèdies d'Esquil i de Sòfocles i us quedareu meravellats de lo poc que n'haureu de tocar [...] perquè el públic [les] admeti com una palpitació de la vida present» (I, 275).¹ De fet, deu ser en una bona mesura aquesta actualitat permanent allò que converteix un escriptor en clàssic. Aplicar-ho a Maragall és una manera de reconèixer-li aquesta condició.

Joan Maragall va ser, naturalment, per sobre de tot un poeta, un gran poeta. Tota la resta, per dir-ho a la manera evangèlica, li va ser donada d'escreix (Mt 6,33). Però aquest escriu és d'una gran entitat. A més de poeta (i de traductor), va ser un pensador i un articulista remarcable, amb una veu cada vegada més escoltada. És potser el primer en el temps, i en tot cas un dels primers en categoria, dels nostres *intel·lectuals*, si entenem per *intel·lectual*, com fa el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, una «persona que té una certa capacitat de pensar la realitat social i cultural i d'influir críticament en l'opinió mitjançant l'assaig o la presència en els mitjans de comunicació». És si fa no fa el sentit que pren el mot a França almenys des de l'*affaire Dreyfus*. Aquest serà el punt de vista adoptat aquí. Parlaré del Maragall que personifica en la seva època la consciència civil, «com un despert entre adormits» (segons el conegut vers d'*El comte Arnau*). No en va, el cas Ferrer i Guàrdia, arran de la

1. I o II, seguit de la pàgina, remet als volums I o II de l'edició de Selecta de les *Obres completes* de Joan Maragall (vegeu la bibliografia).

Setmana Tràgica, ha pogut ser considerat el nostre *affaire Dreyfus*. Cal, doncs, no deixar-se desorientar per les paraules de Carles Cardó quan diu que Maragall és un «home d'intuïcions [...], tot el contrari d'un intel·lectual» (I, 1169).

En aquesta conferència he de parlar de «la consciència civil» en *La ciutat del perdó i altres escrits* de Joan Maragall. En quins «altres escrits»? M'he hagut d'arriscar a fer la meua antologia personal de l'escriptor, presidida per la idea de la *consciència civil*, és a dir, de la responsabilitat pública del ciutadà que no és ni militar ni eclesiàstic, com precisen els diccionaris quan defineixen *civil*, però tampoc —hem d'afegir-hi— un polític en exercici ni un professional com a tal.

He pres com a escrits de referència principals, d'acord amb la programació d'aquest Curs d'Alts Estudis, els quatre del 1909 relatius a la Setmana Tràgica: tres articles («Ah! Barcelona...», «La ciutat del perdó» i «La iglésia cremada»), precedits pel poema civil «Oda nova a Barcelona». Els altres, que s'estenen al llarg dels darrers dinou anys de la vida del poeta, els que podem considerar els seus anys de maduresa, els fan de coixí i de context: tres poemes civils més, i una tria de textos en prosa (articles, discursos i algun assaig), majoritàriament en català, però també alguns articles en castellà, i dues cartes, la segona de les quals es va fer pública en dos diaris.

Heus ací la tria d'escrits per a aquesta antologia per ara virtual, ordenats cronològicament i amb indicació de la pàgina de l'edició de *Selecta* de les *Obres completes* en dos volums (I: *Obra catalana*, i II: *Obra castellana*):²

	OC I	OC II
El catalanisme en el llenguatge (1893)	786	
La independència de Catalunya (1897)	739	
ODA A ESPANYA (1898)	171	
El sentiment de pàtria (16-XI-1900)	741	
<i>La patria nueva</i> (11-IX-1902)		653
Als estudiants (XII-1903)	742	
De les reials jornades (6/19-VI-1904)	751	

2. En aquesta llista, els títols van seguits de la data de redacció, o de la de publicació en el cas d'articles publicats per l'autor mateix. Per tal d'afavorir-ne la visió sinòptica, poso en *VERSALETA* els títols de poemes, en *corsiva* els d'articles castellans i en rodona els de textos en prosa catalans.

Conversa bilingüe (11-IX-1904)	782	
LA SIRENA (FRAGMENT) (1902/1904)	165	
<i>El ingeniero</i> (I-1905)		682
OR DE LLEI (20-V-1906)	193	
En pro de les varietats dialectals (X-1906)	805	
La gran setmana d'octubre (24-X-1906)	761	
Entenem-nos (22-XI-1906)	762	
L'alçament (13-IV-1907)	764	
Visca Espanya! (5-V-1907)	766	
Elogi del poble (13-IX-1907)	683	
ODA NOVA A BARCELONA (1909)	175	
Ah! Barcelona... (1-X-1909)	775	
La ciutat del perdó (10-X-1909)	780	
A en Cambó... i als altres (13-XI-1909)	769	
La iglésia cremada (18-XII-1909)	777	
Carta a Pere Coromines (8-III-1910)	962	
Carta a Pere Coromines (23-IV-1910)	963	
<i>La verdadera cuestión previa</i> (29-VI-1910)		770
<i>Preparad los caminos</i> (13-VII-1911)		755
«Catalunya i avant» (5-X-1911)		759
Per a la Biblioteca de Catalunya (X-1911)	820	

La meva exposició tindrà dues parts: en la primera presentaré els escrits relatius a la Setmana Tràgica, i en la segona parlaré dels altres escrits triats. Totes dues, amb comentari històric i actual, més o menys diferenciats segons els casos.

I. ELS ESCRITS DEL 1909 RELATIUS A LA SETMANA TRÀGICA³

Comencem per evocar ràpidament els fets de l'anomenada *Setmana Tràgica*, en paraules de Miquel Batllori «una de les grans crisis socials de la Catalunya moderna, només superada per la del 1936».⁴ És la revolta popular,

3. Aquí el llibre, quasi definitiu, de Josep Benet *Maragall i la Setmana Tràgica* (vegeu la bibliografia) és la guia insubstituïble.

4. AA. DD., *Joan Maragall. Conferències en commemoració del centenari de la seva naixença (1860) i del cinquantenari de la seva mort (1911)*, Barcelona, IEC, 1963, p. 61.

de signe antimilitarista i anticlerical, que va esclatar a Barcelona (amb espurnes en altres ciutats de Catalunya) la setmana del 26 al 31 de juliol del 1909, en protesta contra la represa de la guerra colonial del Marroc. El ministre de la Guerra del govern Maura havia decidit, en lloc d'enviar-hi més tropes, decretar la mobilització d'un cos expedicionari, compost majoritàriament de reservistes (molts, casats i amb fills), reclutats en una bona part a Catalunya. Els esdeveniments van començar amb una vaga general que, tot i la declaració immediata de l'estat de guerra, va degenerar ràpidament en una revolta caòtica, de la qual cap força política no va voler assumir la direcció, però que grups lerrouxistes (no Lerroux mateix, que llavors era a l'estranger) van canalitzar cap a la crema d'esglésies i de convents (amb escenes macabres de desenterrament de monges, passejades per la ciutat), davant la passivitat de la força pública i de l'exèrcit. Va ser destruïda una vuitantena d'edificis religiosos (la meitat, si fa no fa, dels existents a Barcelona) i matats tres capellans. En conjunt hi va haver prop d'un centenar de morts i uns quants centenars de ferits. Per tal d'aïllar la revolta, el ministre de la Governació va titllar el moviment de separatista, amb el resultat desitjat. La brutal repressió subsegüent, que va tenir el suport majoritari de la burgesia barcelonina (malgrat alguna veu contrària, com ara la de Maragall, que com veurem va ser silenciada), va comportar cinc penes de mort executades, la darrera la de Francesc Ferrer i Guàrdia, que havia estat pres com a cap de turc.

Maragall, que es trobava aquella setmana amb la seva família fora de Barcelona, a Caldetes, on no va passar res, en va tenir la primera notícia detallada per una carta de Josep Pijoan, escrita el 31 de juliol i rebuda el 3 d'agost. La seva resposta, de l'endemà mateix, mostra que va veure de seguida l'abast dels fets (la visita que va fer a Barcelona poc després, amb la forta impressió de la visió de les esglésies cremades, no va fer sinó confirmar el seu judici). Escriu a Pijoan:

És una tristesa ésser d'un poble que el seu equilibri consisteix, no en un joc de forces —com en els països ben civilitzats—, sinó en un joc de debilitats. El Govern, volent promoure una acció nacional, provocava una revolució; però com el poble no té força per fer una revolució, deixa que els seus elements més insans facin una bullanga; i els bullanguers són vençuts, no per la força pública, [...] sinó pel pur cansament [...]. Aixís és com tot torna al seu lloc, sense altre rastre ni conseqüència que el dany causat. Jo no puc creure que això acabi amb cap afusellament; fóra una barbaritat més, que tampoc crec que el Govern tingui la força de cometre, afortunadament. Aixís, tot el bé i tot el mal serà degut a la debilitat; éssent la suprema la de les classes

mitges, que ni esma tenen per ajudar a fer la revolució, ni per resistir la bu-llanga (I, 1050).⁵

L'essencial ja estava dit en privat (Maragall només s'equivocava en la seva confiança que no hi hauria afusellaments). Únicament faltava dir-ho en públic. Però durant dos mesos va dubtar de fer sentir la seva veu.

1.1. «Oda nova a Barcelona»

Probablement en aquesta temporada de dubte, en una data indeterminada entre l'estiu i la tardor, Maragall va acabar l'«**Oda nova a Barcelona**», un dels seus grans poemes civils, que per a nosaltres és com un pròleg als tres articles escrits, que comentarem a continuació, encara que per als seus coetanis, com que no va aparèixer fins al primer de maig de 1910 (a *La Veu de Catalunya*),⁶ semblés una mena d'epíleg dels dos publicats. Els vint-i-cinc primers versos, d'un estil que recorda l'oda verdagueriana, ja eren escrits el 4 de febrer de 1909.⁷ Però el poema no va ser continuat fins després de la Setmana Tràgica. Llavors, tot i que se'n manté el títol, l'oda es converteix en una sàtira. Les tres quartes parts, des del vers 26, s'adrecen, doncs, no pas a la Barcelona ideal, sinó a la Barcelona real, que és «covarda i crudel i grollera», «que empaita la monja i li crema el convent»; a la Barcelona tal com és, amb tota la seva vitalitat, però també amb tota la seva sordidesa, i tanmateix estimada: «Barcelona nostra!, la gran encisera!»

5. Per raons de coherència, cito tots els textos de Maragall, llevat d'indicació contrària, segons l'edició esmentada de Selecta (corregint, eventualment, alguna errata òbvia). En el cas de la correspondència entre Maragall i Pijoan, hi ha, però, l'edició crítica d'Anna M. BLASCO, *Juan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*, Barcelona, PAM, 1992 (cf., per a la carta citada, la p. 393). Pel que fa als escrits considerats aquí, cal esmentar igualment l'edició crítica, a cura de Glòria Casals (cf. la bibliografia), dels poemes inclosos en els cinc reculls publicats per Maragall, en espera de l'edició crítica de la resta dels poemes maragallians. També existeix una proposta d'edició crítica dels articles catalans de Maragall, a cura d'Ignasi Moreta (és un treball de recerca, del 2004, dirigit per Narcís Garolera a la Universitat Pompeu Fabra, una còpia del qual es pot consultar a l'Arxiu Maragall).

6. El 1911 serà inclosa en el llibre *Seqüències*.

7. Aquests vint-i-cinc primers versos podrien haver estat inspirats pel pla urbanístic de la gran ciutat proposat per l'arquitecte francès Léon Jaussely, guanyador el 1907 del concurs internacional de projectes d'enllaç entre l'exemple i els pobles agregats, que havia convocat l'Ajuntament de Barcelona el 1905. Abans, l'exposició de plànols de Jaussely l'havia dut també a escriure l'article «*La ciudad del ensueño*» (*La Lectura*, abril del 1908), en el qual Maragall hesita entre la ciutat viva del seu temps i la ciutat noucentista somiada (II, 744).

1.2. «Ah! Barcelona...»

Més ràpid a pronunciar-se públicament havia estat el bisbe de Vic, Josep Torras i Bages, amb la seva pastoral de títol prou significatiu, *La glòria del martiri (després de la persecució de juliol de 1909)*. La primera reacció de Maragall va ser pensar que, ara que el bisbe havia parlat, ja no calia dir res més, tot i que, en carta de l'11 de setembre, li remarcava a Torras i Bages que «la cosa té altres aspectes» (I, 1057). Però en la seva resposta, dos dies després, aquest li escriu: «Me sembla que V. no ha de callar, puix té el do d'escriure i estem en un temps en què fins les pedres haurien de parlar.»⁸ Sens dubte, aquestes paraules el van fer decidir. Així, dos mesos després de la Setmana Tràgica, el dia 1 d'octubre sortia a *La Veu de Catalunya* l'article «Ah! Barcelona...», el primer i, a judici de Josep Benet, «el d'un major contingut polític» de la trilogia famosa (Benet, 71).⁹

Malgrat la clara percepció que havia tingut dels esdeveniments des del primer moment, Maragall comença dient que ha calgut tot aquest temps per recobrar-se de la forta sotragada i per formular-se les preguntes pertinents. Adreçant-se a la ciutat (com feia també en l'«*Oda nova a Barcelona*»), reflexiona sobre les causes de la Setmana Tràgica. Afirmar que «lo que semblà la causa immediata», la guerra del Marroc, n'és només «el pretext». Descarta a continuació com una explicació massa simplista la idea d'una «revolució premeditada per un partit polític», perquè no pot ser que cap partit tingui com a ideal únicament la crema i el saqueig. Així arriba a l'explicació torrasiana: una lluita entre el bé i el mal. Maragall en fa una crítica velada: en el llenguatge d'avui, diríem que la troba massa «espiritualista». Per això continua dient que ens hem de situar en el món d'aquí i d'ara i ens hem de preguntar per què això passa a Barcelona, que és coneguda arreu com «la ciutat de les bombes». Després de descartar que en tinguin la culpa els forasters,¹⁰ creu trobar-ne la raó profunda en «un desfogament destructor de la impotència per crear», una «impotència enrabiada». Per Ma-

8. Cf. *Torras i Bages / Joan Maragall, Un diàleg començat abans de conèixer-se i que transcendí a la mort* (a cura de J. A. Maragall), Barcelona, Ariel, 1961, p. 353.

9. El nom d'un autor, seguit de la pàgina, remet a l'obra que figura a la bibliografia.

10. Pot ser que Maragall es recordés d'Eugeni d'Ors, que en la *glosa* del 16 d'agost del 1909 n'havia donat la culpa als immigrants. En la del 18 del mateix mes, acabava dient: «Cal que Barcelona pugui exigir, en la seva població immigranta, un mínim de salut física, moral i social.» I en la del 19, encara insistia en la mateixa idea. Cf. *Glosari*, Barcelona, Edicions 62, MOLC, 1982, p. 96 i ss.

ragall, «Barcelona és una gran conglomeració d'energies individuals que no han pogut crear un organisme social proporcionat a la seva massa». I això no es resol amb remeis externs («polícia, repressió, escoles, lleis...»), perquè en el fons el que hi ha és «falta d'amor». «I ai! d'aquell que pateix sense l'amor!» És la manera maragalliana de dir que hi ha una culpabilitat col·lectiva i que no és simplement una qüestió de bons i dolents. I conclou afirmant que a Catalunya hi ha «potser una gran població», però no hi ha encara «un poble». ¹¹ Algunes idees de l'article potser no són prou clares o prou explícites, però s'hi apunta un diagnòstic de gruix.

1.3. «La ciutat del perdó»

Ara bé, és ben sabut que la repressió va ser més dura del que Maragall havia previst: clausura de centres (fins i tot del Centre Excursionista de Catalunya), de casals, d'escoles i de diaris i, el que és més greu, sentències de mort. Cambó, anys després, el 16 de juny del 1914, a les Corts espanyoles, ho retractorà al Govern recordant, segons la famosa dita de Talleyrand, que allò va ser «peor que un crimen, [...] una inmensa torpeza» (Benet, 88). Però, quan alguns diaris d'esquerres (començant per *La Publicidad*,¹² el 30 de setembre) van demanar l'amnistia per als condemnats a mort i en general per als perseguits pels fets de la Setmana Tràgica, els diaris conservadors (*El Correo Catalán*, *La Vanguardia* i finalment, de manera vergonyant, també *La Veu de Catalunya*) s'hi van oposar.

Mentrestant, el 9 d'octubre Francesc Ferrer i Guàrdia era condemnat a mort per un consell de guerra, sense proves, com a principal inductor dels fets de la Setmana Tràgica. Aquell mateix dia, Maragall havia escrit a Cambó: «El cor em diu que s'afusella massa gent [...]. Aquesta política d'ara, no l'entenc. ¿Serà sols per donar gust a l'altra turba... conservadora?» (1, 935). La sentència es feia pública l'endemà, dia 10. És obvi que Maragall no podia sentir cap simpatia per Ferrer i Guàrdia, però es tractava de la vida d'un home; i el mateix dia 10, desafiant l'opinió del seu medi social, enviava a *La Veu de Catalunya* l'article «**La ciutat del perdó**» per demanar clemència. Era la paraula cristiana que havien reclamat sardònicament alguns diaris d'esquerra. Hi havia temps perquè sortís abans de la data d'execució de

11. Després retrobarem aquest concepte maragallà de *poble*.

12. *La Publicidad* era el diari republicà i anticlerical on Verdaguier havia menat la seva campanya arran del conflicte que va tenir amb l'autoritat eclesiàstica.

Ferrer i Guàrdia (que va tenir lloc el dia 13) i potser l'hauria pogut evitar.¹³ Però el cas és que l'article no es va publicar, perquè Prat de la Riba, el director del diari, el va fer fonedís. Benet diu, amb raó, que Prat «cometé potser el major error de la seva vida pública» (Benet, 112). I Barcelona no va saber res aleshores d'aquest intent de Maragall. Només un parell d'anys més tard, gràcies al fet que Carles Rahola, en una conferència a l'Ateneu de Palafrugell sobre «Joan Maragall i la seva obra», li va fer suaument el retret d'haver callat en aquella ocasió, el poeta li va comunicar de forma confidencial, en carta del 3 de juliol del 1911, com havia anat tot (1, 1083). Ara bé, per què no n'havia parlat amb ningú abans? Sens dubte, per lleialtat envers Prat de la Riba, a qui no volia perjudicar políticament, és a dir, al capdavant per patriotisme. Maragall havia quedat dolgut, però no es va deixar portar pel ressentiment: un any després, era ell qui redactava la crida pro homenatge a Prat de la Riba i qui llegia l'ofrena de l'edició especial de *La nacionalitat catalana*.

L'article, que no va ser publicat fins al cap de més de vint anys, en l'anomenada «edició dels fills» de les obres de Maragall,¹⁴ era, com diu en l'esmentada carta a Carles Rahola, «el [seu] pobre esforç, isolat enmig de la fúria repressiva», per intentar «una girada en l'opinió del públic i, consegüentment, en la conducta del Govern». D'una banda, assenyala, com remarca Benet, «el camí de l'amor, del perdó mutu i de la reconciliació» (Benet, 103):

¿El cor no vos diu anar a demanar perdó, a genollons si convé, i els més ofesos els primers, per aquests germans nostres en desamor que volien aterrar per odi aquesta mateixa ciutat que nosaltres els deixàrem abandonada per egoisme? [...] Aneu a demanar perdó per ells a la justícia humana, que serà demanar-ne per vosaltres mateixos a la divina, davant la qual sou potser més culpables que ells.

Però, d'altra banda, el text és també un al·legat contra la pena de mort, d'una força moral insuperable: com es pot viure tranquil, sabent que mataran un home com nosaltres?; seríem capaços de mirar-lo als ulls?; el mataran «fredament per un tràmit senyalat i a una hora fixa, com si la justícia humana fos quelcom segur, infal·lible, definitiu com la mort que dona». Ma-

13. Cambó, en el mateix discurs a les Corts suara citat, reconeixrà que «todos los ciudadanos de Barcelona hemos fusilado a Ferrer no pidiendo su indulto» (Benet, 100).

14. Va aparèixer l'any 1932 en el volum titulat *El sentiment de pàtria*.

ragall acaba de formular els dos grans arguments contra la pena capital: el caràcter sagrat de la persona humana, que es revela en la impossibilitat de matar algú aguantant-li la mirada als ulls¹⁵ —gairebé semblaria que estem llegint el filòsof Emmanuel Levinas—, i la fal·libilitat de la justícia humana.¹⁶ L'article acaba afirmant que Barcelona «començarà a ésser una ciutat» si demana perdó per als seus condemnats a mort. Llavors «ja no podrà ésser dita *la ciutat de les bombes*», sinó que «serà dita *la ciutat del perdó*, i des d'aquell punt i hora començarà a ésser una ciutat».

1.4. «*La iglésia cremada*»

Un mes solament després del refús de la publicació de «**La ciutat del perdó**», Maragall envia a *La Veu de Catalunya* un nou article, «**La iglésia cremada**», redactat entre el 17 i el 20 de novembre. El text tampoc no devia agradar gaire a Prat de la Riba, que el va sotmetre al criteri de Mn. Frederic Clascar i del P. Ignasi Casanovas. Sort que tots dos eren amics i admiradors de Maragall. Hi van fer alguns retocs, que l'es mussaven una mica; però gràcies al seu tacte, i després d'un mes de gestions, de cartes i de converses, Prat de la Riba no es va veure amb cor de refusar-lo. Sobretot, després d'haver-li publicat un altre article que era políticament favorable a la Lliga, «**A en Cambó... i als altres**», a què em referiré després. Finalment, el 18 de desembre va sortir «**La iglésia cremada**», en una versió que Maragall va trobar, com escriu en el seu dietari, «bon xic deformada». De fet, coneixem tres versions d'aquest text: l'original, conservada a l'Arxiu Maragall; la publicada a *La Veu de Catalunya*, «bon xic deformada», i la parcialment restablerta per l'autor, que és la que figura a les edicions de les *Obres completes*.

«**La iglésia cremada**» fa un so que contrasta vivament amb la mentalitat dels catòlics de la seva època. Expressa l'emoció sentida en una missa oïda en una església cremada (segons que sembla, l'oratori de Sant Felip Neri de Gràcia): «Jo mai havia oït una missa com aquella.» S'ha pogut dir, amb raó,

15. Ja trobem expressada la mateixa idea (la humanitat de l'altre, que percebem quan el mirem als ulls) uns quants anys abans a l'article «**Fantasia sobre motius**», publicat al *Diario de Barcelona* el 28 de novembre del 1905 (II, 709).

16. Maragall ja havia expressat molts anys enrere el seu desacord amb Joan Mañé sobre la pena de mort. Ho recorda en una carta a Josep Soler i Miquel, del 17 de juliol del 1891. Cf. «Tres cartes inèdites de Joan Maragall» (a cura de Lluís Quintana), *Els Marges*, núm. 40 (1989), pp. 61-62.

que Maragall aquí s'anticipa, en alguns aspectes, al Concili Vaticà II (per exemple, en el que diu sobre la utilització de la llengua vernacle en la litúrgia o el que insinua sobre la separació entre l'Església i l'Estat i, per tant, sobre el que ara anomenaríem la *laïcitat*). I a la «teologia de l'alliberament», podríem afegir, a causa de la seva opció per l'església dels pobres: «Destruint la iglésia» —els diu— «heu restaurat la Iglésia, perquè aquesta és la veritable, aquesta és la viva, aquesta és la que es fundà per a vosaltres, els pobres, els oprimits, els desesperats, els odiadors...».¹⁷ Fustiga els que van al temple només a buscar-hi tranquil·litat: «Si el Crist tornés entre els homes» —els etziba— «joestic que els que se n'hi anirien darrera foren ells, no vosaltres.»¹⁸ I, a propòsit de la qüestió de la reconstrucció dels temples, afirma la necessitat que sigui obra del mateix poble que els ha destruïts, sense demanar «més protecció de l'Estat»,¹⁹ que sempre és interessada, i sense «gaires diners dels rics, [...] que els pobres no puguin pensar que és cosa de l'altra banda i en rebin amb recel el benefici».²⁰

L'article va escandalitzar els benpensants.²¹ El diari lerrouxista i anticlerical *El Progreso* en va publicar comentaris elogiosos, però són rars els testimonis favorables en el cantó catòlic (i de moment només en privat). Torras i Bages mateix el va silenciar: en la felicitació nadalenca a Maragall del 1909 (datada el mateix dia de Nadal), ni l'esmenta, tot i que uns quants anys abans (el 1905) aquest li havia demanat que fes una pastoral sobre la missa.²² No

17. Segons el manuscrit original. El text expurgat publicat a *La Veu de Catalunya* diu simplement: «Destruint la iglésia heu restaurat la Iglésia, la que es fundà per a vosaltres, els pobres, els oprimits, els desesperats...»

18. Segons el manuscrit original. Aquest passatge va ser suprimit en el text publicat a *La Veu de Catalunya*.

19. Segons el manuscrit original. El text publicat a *La Veu de Catalunya* suavitza l'expressió, canviant «més» per «massa»; però el text restablert per l'autor encara l'endurirà substituint els adverbis per l'article: «sense demanar la protecció de l'Estat.»

20. Algunes idees crítiques respecte del cristianisme de l'època es troben ja anticipades en l'article «**La parròquia**», del 1908, publicat a l'*Almanaque de la parroquia de Ntra. Sra. de la Bonanova*, any II (I, 700).

21. En carta a Unamuno del 31 de desembre del 1909, escriu Maragall: «Últimamente (hace doce o quince días) publiqué un artículo, «La iglésia cremada» (en *La Veu*), que escandalizó a muchos porque daba razón —según decían— a los revoltosos de julio» (II, 942).

22. Aquesta pastoral es va anar retardant fins al 1912. Es titula *El Sant Sacrifici*, i comença recordant la petició que li havia fet el poeta. Cf. *Torras i Bages / Joan Maragall, Un diàleg començat abans de conèixer-se i que transcendi a la mort*, op. cit., p. 430 i ss.

és estrany que Maragall escrivís, el 26 de desembre, a Josep Dachs, secretari del bisbe de Vic, que «aquests dies, fins i tot [li] venien ganes de [posar-se] a escriure en *El Progreso*, perquè [li] sembla que en el baix poble hi ha almenys més vivor que en altres esferes» (i, 966).

Els tres articles sobre la Setmana Tràgica ens mostren un Maragall que va saber estar a l'altura com a ciutadà, com a patriota i com a cristià. I és bo que aquests textos ressonin encara a les nostres oïdes, perquè el seu contingut no ha perdut actualitat. «Ah! **Barcelona...**» continua essent una denúncia, d'una banda, de les explicacions partidistes, abstractes o maniquees de les nostres desgràcies i, d'altra banda, de la temptació de culpabilitzar-ne «els altres». «**La ciutat del perdó**» és una crida a la reconciliació, pertinent després de totes les grans crisis, i un al·legat definitiu contra la pena de mort, vigent encara en mig món. Tots dos articles fan que ens hàgim de continuar preguntant si som ja un *poble* cohesionat, o una vertadera *ciutat*, amb un veritable projecte col·lectiu. I no cal forçar gens el text de «**La iglesia cremada**» per llegir-hi un missatge, encara a mig acomplir, de justícia social i de laïcitat. S'ha dit mil vegades, amb raó, que Maragall, amb aquests tres articles, es va convertir, per al seu temps i per a la posteritat, en una veu quasi profètica. Però va ser una veu solitària. Josep Benet fa notar que, si no s'hagués trobat tan sol, «qui sap si hauria arribat a comptar entre els homes que més han influït en el modern pensament social cristià d'Europa» (Benet, 149).

2. ELS ALTRES ESCRITS TRIATS

2.1. *Escrits «catalanistes»*

Ens queden per evocar els escrits que serveixen de coixí i de context als que acabem de presentar. N'hi ha una primera sèrie, majoritària, que aprofundeix en la idea de catalanitat, amb alguns motius recurrents: la necessitat d'una política unitària de defensa de Catalunya, la reivindicació de la llengua catalana i la relació estreta entre llengua i nació. Els reagruparé segons la idea dominant, subratllant-ne en cada cas els aspectes més significatius. Veurem que estan plens d'arguments que són tan actuals que no poden deixar de produir en nosaltres la impressió de *déjà vu*. He dit que s'estenen al llarg dels darrers dinou anys de la vida del poeta: a partir del 1893, que és l'any següent de l'aprovació de les Bases de

Manresa i de la publicació en llibre de *La tradició catalana* de Torras i Bages (i que també és l'any de les bombes del Liceu i del descobriment maragallià de Nietzsche).

2.1.1. D'intenció més política

Començo pels textos d'intenció més directament política. El més antic d'aquests és «**La independència de Catalunya**», un article del 1897,²³ no publicat per Maragall. És una reivindicació sobretot de la «independència intel·lectual» dels catalans: «El pensament espanyol és mort [...] i hem de desfer-nos ben de pressa de tota mena de lligam amb una cosa morta.»²⁴ És també una denúncia, que reapareixerà freqüentment, de la il·lusió de voler catalanitzar Espanya, que sempre acabarà en detriment nostre, i una defensa de la necessitat de catalanitzar «els diaris i el teatre» (és a dir, els mitjans de comunicació i el lleure) a Catalunya. Acaba afirmant que «el dia que la nostra independència intel·lectual siga completa, [...] Catalunya formarà part d'Europa». Per Maragall, està clar que la nostra revolució pendent és, abans que res, una revolució *mental*.

Segueix l'«**Oda a Espanya**», del 1898, que és el segon dels «Tres cants de la guerra»,²⁵ en què el poeta expressa la seva reacció davant la guerra colonial amb els Estats Units. És ben conegut sobretot el seu començament («Escolta, Espanya, la veu d'un fill / que et parla en llengua no castellana») i el seu acabament («Adéu, Espanya!»). El poeta hi expressa la seva divisió interna entre el pragmatisme polític, que no acaba de renunciar a intervenir a Espanya, i el propòsit de girar-li l'esquena i mirar cap a Europa. De fet, aquesta ambigüïtat és encara la del catalanisme no explícitament independentista.

Per l'article «**La patria nueva**», publicat l'11 de setembre del 1902 al *Diario de Barcelona*, Maragall va ser processat i va estar a punt de ser empresonat. Hi sosté que «la gran momia política» que és Espanya no pot ser regenerada per les regions vives, com ara Catalunya. I, com que descarta «la

23. És la data que figura al peu del manuscrit. Hi ha un error, per tant, a l'edició de *Selecta*, que diu «1895».

24. En carta del 15 d'octubre del 1898 a Joaquim Freixas, escriurà: «La qüestió per Catalunya és europeïtzar-se, tallant més o menys lentament la corda que la lliga a *la Morta*» (I, 978).

25. Publicats el 1900 a *Visions i cants*.

solución providencial, la de un hombre que surge y lo arregla todo», que seria un «milagro», i «la revolución», que seria «el salto en las tinieblas... internacionales», «el salto mortal», no veu que ningú pugui ser «españolista de esta España». Veurem que Maragall sembla que vagi oscil·lant entre les dues possibilitats considerades en l'«**Oda a Espanya**».

També cal recordar «**De les reials jornades**», opuscle publicat després del primer viatge del rei Alfons XIII a Catalunya al juny del 1904, que reflecteix la diversitat de criteris dins de la Lliga sobre la posició que calia adoptar davant de la visita reial, diversitat que va fer que se'n separés el grup d'esquerres. Maragall hi propugna un catalanisme transversal: «El catalanisme no ha de ser d'un partit.» Amb la divisió, «prenguérem» —diu— «l'esperit de les nostres passions per l'esperit del nostre poble». La desunió de les forces polítiques quan es tracta de defensar els interessos de Catalunya és una de les grans causes de preocupació de Maragall.

Vull parar-me una mica més en l'article titulat «**Entenem-nos**», publicat el 22 de novembre del 1906 a *La Veu de Catalunya*, amb ocasió d'una conferència de Jaume Brossa i d'un concert de Jaume Pahissa, que havien donat lloc a una polèmica sobre art i nació. És un text esplèndid, en què Maragall defensa la identitat nacional enfront d'un cosmopolitisme abstracte i postís, amb un argument de gran abast filosòfic: «Fixem-nos que Ibsen i la seva gent són ben noruegs, i que, justament per ésser-ho amb tanta força, són tan europeus, tan humans.» En terminologia tècnica, diríem que l'universal es realitza únicament en el singular.²⁶ Per això diu que, «enfortint la nacionalitat s'arriba a la mundialitat; però d'una vaga mundialitat, abstracta, mai s'ha arribat ni s'arribarà a fer cap nació». I afegeix: «No podem donar per acabat el procés catalanista, ni menys per ben començat [...]. Perquè encara no hem tingut cap artista que enfondís prou en lo popular propi per a arribar-hi a trobar i a fer-hi sentir l'ànima universal que hi ha al bell fons.» La recerca de l'ànima pròpia «és l'únic camí de lo mundial veritable». És a dir: només serem realment universals si som catalans de manera desacomplexada. Maragall aquí estableix doctrina.

26. Maragall s'acostava molt a aquesta formulació ja en una carta a Víctor Català (Caterina Albert) de l'11 de març del 1903: «Jo crec que, artísticament, sols enfondint en lo ben particular, lo individual, s'arriba a la vera delícia de lo universal» (I, 941). Idees semblants, les trobem fins i tot abans, per exemple en l'article «**Arte y patria**», publicat al *Diario de Barcelona* l'11 de març del 1901 (II, 622). Després d'«**Entenem-nos**», les continua desenvolupant, per exemple en l'article «**Per l'Empordà**», publicat a *Baix Empordà* el 19 de desembre del 1909 (I, 748).

Ara mateix he recordat l'angúnia que li feia a Maragall la desunió de les forces catalanistes. Doncs bé, l'alegria que li va causar, per contra, el triomf electoral de Solidaritat Catalana li va inspirar un article entusiasta, «L'alçament», aparegut a *La Veu de Catalunya* el 13 d'abril del 1907, que és un al·legat nacionalista i unitari. En aquesta ocasió, «les passions polítiques han sigut ofegades com un no-res sota aquesta riuada patriòtica» possibilitada per la unió dels partits catalanistes. I Maragall recorda oportunament «lo que tantes vegades [li] havia dit don Joan Mañé: “El dia en què Catalunya tingués quaranta diputats ben seus al Parlament espanyol, ningú més li faria la llei”».

El triomf de Solidaritat Catalana és també a la base de l'article «Visca Espanya!», publicat al diari *El Poble Català*, portaveu del catalanisme d'esquerres, el 5 de maig del 1907, on reivindica, contra l'espanyolisme centralista, la llibertat dels pobles hispànics, que és la condició perquè puguin cridar «Visca Espanya!».

L'any de la Setmana Tràgica, entre «Ah! Barcelona...» i «La iglésia cremada», després del rebuig de «La ciutat del perdó», el 13 de novembre *La Veu de Catalunya* li va publicar l'article ja al·ludit abans «A en Cambó... i als altres», que torna a ser una crida patriòtica a la unió dels partits catalanistes, després d'unes conferències de Francesc Cambó, que volien renovar l'esperit de Solidaritat Catalana. Però la divisió que s'havia produït era tan fonda que difícilment podia ser escoltada una veu com la de Maragall, que demanava que els interessos de partit no prevalguessin sobre els interessos de Catalunya. Josep Benet considera que aquest article i les dues cartes a Pere Coromines que esmentaré tot seguit «formen una mena de testament polític» (Benet, 162).

Després de la desintegració de Solidaritat Catalana, Pere Coromines era considerat el líder de l'esquerra nacionalista. La carta que li va adreçar Maragall el 8 de març del 1910 és encara un nou intent d'afavorir la unitat entre el catalanisme conservador i el d'esquerres amb vista a les pròximes eleccions generals. Val la pena citar-ne el paràgraf més significatiu, encara que sigui una mica llarg i feixuc. Li escriu Maragall:

Jo crec que primer s'hauria d'ensajar l'arrencada que senyala en Cambó ajudant-hi tots de bona fe, sens perjudici de començar a actuar la vostra norma; i simultanejant les dues accions, que no em semblen pas contradictòries, i aprofitant alternativament les circumstàncies que s'uessin presentant, més favorables a l'una o a l'altra, i procurant sobretot no entrebancar-se mútuament, sinó ajudar-se en lo respectivament propici, tot mantenint-se cadascú en els seus principis, es veuria lo que més prospera a Catalunya, sense deixar mai de fer

camí en un o altre sentit, ja que ambdós van a lo mateix: el reconeixement ple de la personalitat catalana dintre l'Estat, no dic ja espanyol, sinó ibèric, que ja sabem tots lo que això vol dir com a suprem ideal peninsular.

L'altra carta a Pere Coromines, del 23 d'abril del 1910, insisteix més extensament en la mateixa idea:

Fa molt temps que és un dol per tot bon català lo que us aneu dient els uns dels altres. En nom de Catalunya, prou! Qui ha faltat? Tots heu faltat. Qui ha començat? Pregunta de criatures: en esperit tots heu començat, perquè abans d'ofendre-us ja us odiàveu. [...] Així com us és lícit combatre-us en nom dels principis polítics allà on no sofreixi contradicció la causa essencial de Catalunya, així mateix fóra vergonya per tots combatre-us de cap manera o dividir-vos allí on l'abominable encasellament centralista es presenti contra Catalunya en batalla.

Aquesta segona carta inclou l'autorització expressa al destinatari de fer-ne «l'ús que [li] sembli millor per Catalunya». Coromines la va publicar a *El Poble Català* el dia 26, i *La Veu de Catalunya* la va reproduir a l'edició del vespre del mateix dia. Però sense el resultat desitjat. La ruptura de Solidaritat Catalana i el drama de la Setmana Tràgica són els dos esdeveniments col·lectius que més van entristir Maragall.

2.1.2. De reivindicació de la llengua

Altres escrits estan centrats en la reivindicació de la llengua catalana. Em referiré sobretot a tres. El més antic és «**El catalanisme en el llenguatge**», un fragment de discurs que es remunta al 1893 (si ens hem de refiar de la data assenyalada en l'edició de les *Obres completes*, posada en dubte per alguns, que el fan més tardà). Si valgués aquesta data, seria el primer gran text maragallà reivindicatiu de la nostra llengua. Maragall hi denuncia vigorosament la diglòssia:

A Catalunya, durant segles [...], mentres el català ha sigut el llenguatge viu i corrent, el castellà ha sigut el llenguatge de les idees generals i el literari. Aquesta divisió és contra naturalesa [...]. Un poble amb aquella doble expressió és un poble esguerrat, és un monstre, i els monstres solen tenir la vida curta i miserable, i en tot cas no fructifiquen, són estèrils: així ha estat, durant segles, el poble català en quant a literatura.

En una situació de normalitat, una llengua ha de fer totes dues funcions: «Aquesta unitat només podrà resultar, o de la mort de la llengua catalana i consegüent integració completa i exclusiva de les nostres idees en la castellana, o bé del renaixement i dignificació del parlar català fins a fer-lo també l'únic llenguatge afectiu i ideal nostre.»²⁷

El segon és «**Conversa bilingüe**», un article deliciós, publicat a *Il·lustració Catalana* l'11 de setembre del 1904. Comença així: «*Bastantes que hay de lenguas; para ir bien, no habría de haber más que una, porque así nos entenderíamos todos.* Aixís em defensava un bon senyor el que ell i la família parlessin sempre castellà per casa, amb tot i ésser ben catalans, com ja es pot veure per la mostra. I encara haguéssiu sentit l'accent!» Maragall hi escomet el tòpic persistent de la inutilitat de tantes llengües. I també un altre tòpic no menys tenaç, segons el qual unes llengües són més perfectes que altres: «¡Ay! ¿qué quiere usted que le diga? yo encuentro que [el català] es una lengua muy ordinaria.» Reivindica «la llengua pròpia» —l'expressió és seva—, «la que [ens] corre amb la sang per les venes», i celebra la rebrotada literària del català «al cap de quatre-cents anys» de ser una llengua «literàriament arraconada».

I el tercer, en què vull parar-me més particularment, en aquest cas amb un accent crític, és la comunicació de Maragall el 1906 al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, titulada «**En pro de les varietats dialectals**». D'acord amb la seva doctrina de la «paraula viva» i de l'«espontaneïtat», hi fa una defensa poc matisada del dialectalisme literari, contra l'«ideal arbitrari» d'una «falsa unitat externa», tot invocant «el sentit de llibertat del geni català aplicat a la pròpia llengua». Potser per això, després que al maig del 1911 el fessin membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, la institució que se suposa que haurà de fer una tasca d'endreça de la llengua, una mica perplex, escriurà (el 20 de juny) al seu amic Lluís Lluís: «No sé si és cosa pel meu esperit poc disciplinat; però no hi ha més, s'ha de fer lo que es puga» (II, 915). La posició de Maragall era, sens dubte, un error (*aliquando bonus dormitat Homerus*). Maragall tenia certament el gran mèrit, com ha remarcat Josep Pla, d'escriure en català amb tota naturalitat, sense fer-ne un gest patriòtic (Pla, 97 ss.). Però, si s'hagués seguit el camí que ell traçava, ara tindríem encara, segurament, una llen-

27. En l'article necrològic «**Víctor Balaguer**» (*Diario de Barcelona*, 24 de gener del 1901), Maragall retreu a aquest escriptor i polític catalanista d'excusar-se davant la Mare de Déu de Montserrat pel fet d'adreçar-li uns versos en català, i ho considera un símptoma eloqüent de «el estado de ánimo social y literario de una época» (II, 142).

gua desballestada i ineficaç, en comptes de tenir una llengua estructurada i dúctil, apta per a tots els usos. Tots els bons escriptors han pogut fer la prova que, si es té ben interioritzada la norma (com l'operari que ha après a manejar bé, sense pensar-hi, les eines de l'ofici), es pot retrobar la naturalitat, la «paraula viva», fruit d'una «espontaneïtat» segona. Maragall no s'adonava de la necessitat de construir un estàndard (integrador, això sí) precisament per salvar el català. Potser es podria dir que va ser tan injust amb els intents d'«ordenació» del noucentisme incipient com ho seran amb ell alguns dels joves noucentistes.

Aquest Congrés li va inspirar també un article exultant, «**La gran setmana d'octubre**», publicat a *Il·lustració Catalana* el dia 24, en què celebra «l'estat d'incandescència patriòtica en què s'ha posat i es va posant encara la nostra massa social» en aquesta ocasió, que «és la gran senyal de la renaixença catalana i el fonament d'il·limitades esperances».

2.1.3. Sobre llengua i nació

Però hi ha també escrits que relliguen molt fortament, a la manera de Herder, el tema polític i el lingüístic. El primer dels que he triat, «**El sentiment de pàtria**», és un text publicat en forma fragmentària (esporgat, sens dubte, per la censura) a *Il·lustració Llevantina* el 16 de novembre del 1900. Maragall hi denuncia la coartada del patriotisme gradual (som europeus, mediterranis, espanyols, catalans), perquè de pàtria de debò només en tenim una, i el signe de pertinença és la llengua: «El signe de la pàtria, jo crec que és el llenguatge permanentment estès en un territori.»²⁸ És allò que dirà Josep Pla: que la pàtria arriba fins allà on si dic «Bon dia!» em responen «Bon dia!».

Un altre és el poema civil «**Or de llei**», publicat a *Estudis* el 20 de maig del 1906, que em sembla (juntament amb l'article «**El ideal ibérico**», aparegut a *La Lectura* el mes anterior [II, 723]) la millor expressió de l'ideal maragallià d'una confederació ibèrica de pobles lliures («els pobles lliures són més grans»). A diferència de l'«**Himne ibèric**», del mateix moment,²⁹ que canta les diverses *regions* peninsulars (Cantàbria, Lusitània, Andalusia, Cata-

28. En una carta a Pere Coromines del 12 de juliol del 1907, Maragall dirà lapidàriament: «Per a mi la nació és la llengua» (I, 959).

29. Publicat a *Solidaritat Catalana* el mateix 20 de maig del 1906. Ni l'un ni l'altre d'aquests dos poemes serà recollit al llibre *Seqüències*.

lunya, Castella), «**Or de llei**» distingeix netament les tres *nacions* confederables, la catalana, la castellana i la portuguesa, corresponents a la part oriental, central i occidental de la Península i definides cadascuna per la seva llengua: «Servem la llengua catalana, / perquè hi ha en ella nostre esperit.» Ara bé, la història no ens ha planyut: «Per formâ un regne sol d'Espanya / se'ns van fer seus els castellans.» Però, quan Catalunya es deixondí, «vegé que Espanya és una en tres, / perquè tres parles hi sentia». És estrany que aquest esquema (tripartit) d'Ibèria deixi de costat el País Basc. En canvi, en altres llocs hi trobem la idea d'una Ibèria quadrinacional i quadrilingüística. Així, per exemple, en l'article «**Catalunya i avant**», a què em referiré ara mateix, es parla de «la España grande, la castellana, catalana, vasca, portuguesa».³⁰

Però abans vull recordar un altre text, que coneixem amb el títol de «**La verdadera cuestión previa**». És un article enviat per Maragall a Ortega y Gasset (el futur teoritzador de la *conllevancia*) el 20 de juny del 1910 en resposta a un del filòsof castellà. Va restar inèdit fins que, després de la mort d'Ortega, la seva família el va trobar entre els seus papers i el va trametre a la família Maragall, que el va publicar a l'edició de les *Obres completes* de 1960-1961. Per Maragall, la veritable «cuestión previa» per entendre el problema català és la del paral·lelisme entre la relació Espanya castellana / Catalunya i la relació Espanya castellana / Portugal, més enllà dels avatars històrics que han dut Portugal i Catalunya a una situació política tan diferent. El *Signo* (així, amb majúscula i cursiva) de la diferència és la llengua. «Os lo digo en la vuestra» —escriu Maragall— «pero ¡ay! no os hagáis ilusiones, lo pienso en la mía, no hago más que traducir.» Malauradament, això darrer ara ja no ho podria dir, perquè la situació s'ha capgirat: la immensa majoria dels catalanoparlants ho passen tot mentalment pel castellà (parlen català traduïnt del castellà). En aquest punt estem francament molt pitjor que en temps de Maragall.

L'últim article que volia evocar sobre l'estreta relació entre llengua i nació és el ja esmentat «**Catalunya i avant**», de títol català, però escrit en castellà i publicat al *Diario de Barcelona* el 5 d'octubre del 1911, a la darreria per tant de la vida del poeta. És una resposta pública a Unamuno, que havia demanat que els catalans catalanitzéssim Espanya, però en castellà. Glossa, argumentant de fet *ad hominem*, uns versos de l'escriptor bascocas-

30. També a «**El ideal ibérico**» es distingeix entre el profund sentit identitari de gallecs, bascos i catalans i «el vago regionalismo de las poblaciones que se contentarían con una descentralización administrativa más o menos extensa». Pel que fa a Catalunya, s'hi demanen coses com ara «la Diputación regional, el concierto económico, el puerto franco, la Universidad autónoma...».

tellà, que hi ha posat com a epígraf: «La sangre de mi espíritu es mi lengua. / Y mi patria es allí donde resuena.» Pel darrer Maragall, provar de catalanitzar Espanya «sería nuestra ruina definitiva», i li explica a Unamuno que «no podemos tomar la lengua castellana como lengua propia».

2.2. *Escrits «socials»*

Caldria evocar també almenys una mostra dels escrits «socials» de Maragall. Potser el més rellevant és, finalment, «**La iglésia cremada**», que ja ha estat presentat. També té un accent social significatiu l'«**Oda nova a Barcelona**», de què també hem parlat. Però n'hi ha d'altres que val la pena de retenir. He escollit, per fer-los de pòrtic, el poema inacabat «**La sirena**», publicat a *Joventut* el 5 de gener del 1905 (i incorporat el 1911 al llibre *Seqüències*). Maragall diu, en carta a Carles Rahola del 24 de gener del 1905, que «aquell *Sirena* és un fragment, l'únic escrit d'una mena de cosa que fa anys que em va per dins, que en diria la bellesa de la qüestió social si això no fos un galimatias» (1, 1068). És d'una força compredora, que mostra una consciència intensa de la condició de vida dels obrers: «El xiscler ardent de la sirena impura / crida an els pobres cap a treballar. [...] I si volen fugir del teu imperi, / roden per la ciutat esmaperduts. [...] I en les cases dels pobres, entristides / hi ha una mena de pau sense virtut.»

Un dels articles de més entitat sobre el tema social és «**El ingeniero**», publicat al gener del 1905 a *Los Lunes del Imparcial*. És una reflexió sobre els beneficis (millora de les condicions de vida, solidaritat dels obrers...) i els perjudicis (acaparament de béns per uns pocs, lluites socials...) del progrés material i tècnic, magnificat pels uns i denigrat pels altres. La posició de Maragall és força ponderada i, finalment, d'un cert optimisme: els mals d'avui són béns per a demà; els mals del progrés es curen amb més progrés.

Aquest seria també potser el lloc per recordar l'«**Elogi del poble**», el tercer de la trilogia catalana d'*elogis* (després de l'«**Elogi de la paraula**» i de l'«**Elogi de la poesia**»). Porta la data de 13 de setembre del 1907. El *poble* es defineix sobretot per l'arrelament al terror i per l'existència d'un projecte col·lectiu creador. Es contraposa a la *turba*, a la simple aglomeració amorfa i caòtica.³¹ Aquest assaig desenvolupa una reflexió sobre el progrés,

31. Menys significativa és la contraposició que també s'hi fa, sinecdoquicament, entre *poble* (entès en sentit restringit com les classes humils) i les classes altes (l'aristocràcia, el govern, els intel·lectuals, el clero, els rics o els militars).

que recorda la d'«**El ingeniero**», però subratllant que el poble és el lloc de la promoció de la personalitat: «Jo crec» —diu— «que el progrés consisteix en la indefinida exaltació de l'individu, i que, sien quines sien les seves alternatives, la seva orientació definitiva és procedir de lo col·lectiu a lo individual, de la massa humana a la persona humana, produint tipus d'home més superiors a mesura de més individualitzats.» El concepte de *poble* (o el seu quasi equivalent de *ciutat*), contraposat al de *turba* o al de simple *població*, és objecte sostingut de reflexió per a Maragall. Ja hem vist que sortirà també en els escrits relatius a la Setmana Tràgica. I potser, com apuntava abans, un dels nostres grans interrogants hauria de ser encara si som efectivament un *poble*, o si som un poble a mig fer o tal vegada a mig desfer.

Cal remarcar, però, que els aspectes més problemàtics del progrés en la civilització industrial són qualificats a l'«**Elogi del poble**» de «modern socialisme». Això ens porta a dir un mot sobre el concepte maragallià de *socialisme*, passablement confús o equivoc, i generalment ple de connotacions negatives. Els anys 1894 i 1895 publicava al *Diario de Barcelona* articles com ara «**El peligro socialista**» (II, 412) o «**Contra el socialismo**» (II, 470), que de fet són comentaris, amb remarques crítiques, d'articles profundament reaccionaris publicats a França. En les moltes referències posteriors al que Maragall anomena *socialisme*, el que li desagrada és l'intervencionisme estatal, la burocràcia, l'abstracció, l'organització mecànica, l'absència de relació personal d'home a home. Però l'article més interessant sobre aquesta qüestió és «**Preparad los caminos**», publicat al *Diario de Barcelona* el 13 de juliol del 1911, segons el qual el socialisme, entès així, és un estadi obligat de l'evolució moderna de les societats, però no un estat definitiu, sinó transitori, que cal mirar-se amb un punt d'ironia, cosa molt diferent de la condemna: «Aplicaos en lo menester a la socialización hoy todavía necesaria, pero sonriendo un poco de ella, y sobre todo salvando dentro de ella lo que después sería, y en el fondo es siempre, lo único necesario: el afecto humano vivo, de hombre a hombre.» Maragall convida a preparar els camins per superar l'etapa socialista. D'altra banda, cal recordar que, en una carta del 8 de gener del 1910 a Josep Aladern (pseudònim de Cosme Vidal), que havia comentat elogiosament «**La iglesia cremada**», diu que «el socialisme i l'anarquisme s'assemblen molt al cristianisme... sense Crist» (I, 1162).³² Hi ha doncs, tanmateix, lletra menuda, en el tractament que fa Maragall del socialisme.

32. Aquesta és una idea que Maragall tenia des de feia anys. Ja en una carta a Josep Pi-joan del 3 de març del 1904, havia escrit: «...i pensava que, efectivament, el socialisme era un cristianisme... sense Crist Fill de Déu» (I, 1035).

2.3. Epíleg als escrits «catalanistes» i «socials»

Finalment, com a epíleg d'aquests escrits, tant dels «catalanistes» com dels «socials», voldria evocar-ne dos d'inclassificables: «**Als estudiants**» i «**Per a la Biblioteca de Catalunya**». En el primer, un discurs pronunciat a la Lliga Regionalista al desembre del 1903, un Maragall d'esperit jovenívol convida els joves a «demandar la lluna» (i els diu que «la lluna anirà venint») i tracta d'encomanar-los «la il·lusió de saber», de tal manera que, si no la tenen, val més que deixin estar els llibres i es dediquin a una altra cosa. Sempre, «perquè en el vol de la pàtria no hi càpiga desmai». I, ja que d'universitaris i de pàtria es tracta, no puc estar-me de recordar uns mots de Torras i Bages que amb tota seguretat Maragall faria seus³³ i que no han perdut ni un bri d'actualitat: «Convé en gran manera encaminar totes les forces a un objecte, a la conquesta de la universitat; el dia que la universitat sia de debò catalana començarà la renaixença de Catalunya.»³⁴

Ara, això sí, «la il·lusió de saber» no ha de quedar frustrada per manca de mitjans. Per això, en el segon d'aquests escrits, una al·locució a l'alcalde de Barcelona de l'octubre del 1911 (dos mesos abans de morir), Maragall demanarà, en nom de l'Institut d'Estudis Catalans, la cooperació de la ciutat per guarnir «la Biblioteca Nacional Catalana»:

Doncs a aquesta joventut, el primer que li cal és aigua per la seva set, llibres pel seu afany de saber, una biblioteca digna d'una ciutat moderna, com Barcelona sembla que vol ésser. Si no l'hi donem, els esperits d'aquests joves moriran en la set, o per salvar-se hauran de fugir de la pàtria, desposseint-la de l'esperança de renaixença que ells en si porten i que a cada generació pot ésser l'última.³⁵

Com diu Josep Benet, «fou el seu darrer acte de ciutadania» (Benet, 174).

33. En l'article «**La energia nacional**», publicat al *Diario de Barcelona* el 18 de desembre del 1897 (II, 532), denuncia el desarrelament causat per l'ensenyament uniformitzador secundari i universitari. I ja he recordat que a «**El ideal ibérico**» reclamava l'autonomia de la universitat. Cf. Glòria CASALS, *Joan Maragall i la universitat*, Barcelona, Claret, 1997, p. 15 (Quaderns Joan Maragall, 35).

34. Cf. Josep TORRAS I BAGES, *La tradició catalana*, Barcelona, Edicions 62, MOLC, 1981, p. 387.

35. El document, redactat per Maragall, era signat pels membres de l'Institut següents: Miquel A. Fargas com a president, Àngel Guimerà, Joan Maragall, Lluís Segalà, Antoni Rubió i Lluch, Pere Coromines i Eugeni d'Ors com a secretari. Va ser lliurat per la comissió de l'IEC el 27 d'octubre del 1911 i publicat l'endemà a *La Veu de Catalunya*.

CLOENDA

En conclusió, Maragall és encara per a nosaltres una de les millors expressions de la consciència civil. És veritat que en els seus escrits no tot manté la mateixa vigència. He triat aquells que he considerat més significatius en el seu temps i en el nostre. Eduard Valentí Fiol i Joan-Lluís Marfany insisteixen, no sense una part de raó però massa unilateralment al meu entendre, en el caràcter conservador de molts dels seus articles. Seria ridícul que jo ara volgués fer d'ell un «progressista», però cal reconèixer que és una veu lliure, sense amo i per damunt d'interessos partidistes. Prat de la Riba i Cambó van mostrar que no el coneixien gaire quan a l'agost del 1905 li van proposar d'integrar-se en una candidatura de diputat per la Lliga. La resposta de Maragall va ser: «Jo no sóc un polític; jo no seré mai un polític; jo no sóc més que un enamorat de Catalunya» (I, 1249).³⁶ És una veu més ètica que no pas ideològica, capaç de qualificar «els seus», si cal, com hem vist, de «turba conservadora».

No sempre ho va encertar. Ja he comentat la seva perillosa defensa del dialectalisme literari. O la seva boirosa idea del socialisme. Ningú no és perfecte.

Però els seus articles sobre la Setmana Tràgica són extraordinàriament lúcids. I el seu patriotisme és de pedra picada. Els seus textos sobre la política catalana i sobre la llengua (amb l'excepció indicada) feien blanc. I encara ens semblen gairebé escrits per a nosaltres, per refer-nos de la nostra baixa autoestima i per denunciar la nostra tendència a la «servitud voluntària» de què parlava fa segles La Boétie, el gran amic de Montaigne.

He començat al·ludint a la seva condició de clàssic. Ara bé, solem considerar que els clàssics són sempre actuals perquè revelen el fons permanent de la naturalesa humana. Però que els escrits de Maragall siguin aplicables quasi literalment a la nostra circumstància històrica deu voler dir que les coses no han canviat gaire entre nosaltres en cent anys, que estem patinant *sur place*. És ben significatiu que el guió d'una bona part del catalanisme polític i cultural continuï essent l'«Oda a Espanya», amb l'ambigüitat ja comentada. Algú podria dir que un dels aspectes en què el canvi és més perceptible és el religiós: ara ningú no gosaria fer seva la famosa dita atri-

36. A l'article «**Fantasia sobre motivos**» esmentat més amunt escriurà, pocs mesos després, que ell «no podria ser [...] un político de partido» (II, 710).

buïda a Torras i Bages «Catalunya serà cristiana o no serà». Però és que el Maragall de «**La iglésia cremada**» tampoc no l'hauria admesa en aquell moment. La fe de Maragall en Catalunya l'hauria portat, si de cas, a admetre aquella sentència segons la nova puntuació que algú enginyosament s'ha empecat: «Catalunya serà: cristiana o no, serà.»³⁷

Deia que les coses entre nosaltres no sembla que hagin canviat gaire. Però Catalunya (com a locomotora dels Països Catalans), després d'un segle de repetir inútilment, com qui pica en ferro fred, els enraonadíssims arguments maragallians, hauria d'haver acabat per aprendre la lliçó. Ha contribuït substancialment a modernitzar Espanya, però no ha vist consolidades les seves aspiracions nacionals. Potser ja té edat per preguntar-se de debò, més enllà de l'ambigüitat de l'«**Oda a Espanya**», què vol ser quan sigui gran (en un marc polític de referència que ja no pot ser Ibèria, sinó Europa). Perquè l'Espanya plural que ja demanava Joan Maragall, no sembla pas que, un segle més tard, s'albiri encara en l'horitzó (som, si fa no fa, allà on érem fa cent anys). Més aviat sembla que la transformació de l'Estat espanyol sigui una empresa tan àrdua com la independència de Catalunya, si no més. Aquesta és la gran lliçó de cent anys de catalanisme. D'altra banda, la nostra llengua no té pas el futur assegurat: a part de la pressió d'una llengua veïna molt potent i d'altres dificultats velles i noves, continuem tenint l'Estat en contra (amb la diferència que Espanya ja no és, en part gràcies a Catalunya, aquella «mòmia política» de què parlava Maragall); ara bé, som molts els que pensem que només si aconseguim salvar la llengua salvarem la nació, que era la idea del nostre poeta.

Joan Maragall il·lumina, doncs, el seu temps i el nostre. Com diu Maurici Serrahima (l'escriptor català més identificat en conjunt amb el seu pensament), «cada dia el trobem més actual, més a la vora dels nostres problemes i de les nostres esperances» (Serrahima, 136). Però un té també la impressió que ell ja ho va dir pràcticament tot, tant als d'ací com als d'allà, i que a nosaltres, per tant, només ens resta, alligonats per l'experiència de tot el segle XX, preguntar-nos si no ens hem de decantar decididament en el punt crucial en què Maragall encara hesitava.

37. Cf. Jesús TUSON, *Lletres sobre lletres*, Barcelona, Empúries, 2006, p. 26.

BIBLIOGRAFIA

a) Edicions d'obres de Joan Maragall

- *Obres completes* (2 volums), Barcelona, Selecta, 1960-1961.
- *Elogi de la paraula i altres assaigs* (a cura de Francesc Vallverdú), Barcelona, Edicions 62, MOLC, 1978.
- *Articles polítics* (a cura de Joan-Lluís Marfany), Barcelona, La Magrana, 1988.
- *Poesia completa* (a cura d'Enric Bou), Barcelona, Empúries, 1986.
- *Poesia. Edició crítica* (a cura de Glòria Casals), Barcelona, La Magrana, 1998.

b) Estudis sobre Joan Maragall

- AA. DD., *Joan Maragall. Conferències en commemoració del centenari de la seva naixença (1860) i del cinquantenari de la seva mort (1911)*, Barcelona, IEC, 1963.
- BENET, Josep, *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, IEC, 1963 (edicions posteriors a Edicions 62).
- MARAGALL, Gabriel, *Joan Maragall: esbós biogràfic*, Barcelona, Edicions 62, 1988.
- MARFANY, Joan-Lluís, «El modernisme» i «Joan Maragall», a: M. DE RIQUER - A. COMAS - J. MOLAS, *Història de la literatura catalana*, vol. VIII, Barcelona, Ariel, 1986.
- PIJOAN, Josep, *El meu Joan Maragall*, a: *Obra catalana*, Barcelona, Selecta, 1963.
- PLA, Josep, «Joan Maragall. Un assaig», a: *Tres biografies (Obra completa, vol. x)*, Barcelona, Destino, 1968.
- SERRAHIMA, Maurici, *Vida i obra de Joan Maragall* (amb pròleg de Jaume Lorés), Barcelona, Laia, 1981 (nova edició, amb el títol *Joan Maragall*, a: Barcelona, Edicions 62, 1990).
- TRÍAS, Eugenio, *El pensament de Joan Maragall*, Barcelona, Edicions 62, 1982.
- VALENTÍ FIOLE, Eduard, *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, Barcelona, Ariel, 1973.

ANNEX

ESCRITS DE JOAN MARAGALL
RELATIUS A LA SETMANA TRÀGICA

ODA NOVA A BARCELONA³⁸

—On te'n vas, Barcelona, esperit català
que has vençut la carena i has saltat ja la tanca³⁹,
i te'n vas dret enfora amb tes cases disperses,
lo mateix que embriagada de ta gran llibertat?

—Veig allà el Pirineu amb ses neus somrosades,
i al davant Catalunya tota estesa als seus peus,
i me'n vaig... És l'amor qui m'empeny cap enfora,
i me'n vaig delirant amb els braços oberts.

—Oh!, detura't un punt! Mira el mar, Barcelona,
com te faixa de blau fins al baix horitzó,
els pobles blanquejant tot al llarg de la costa,
que se'n van plens de sol vorejant la blavor.
I tu fuges del mar...

—Vinc del mar i l'estimo,
i he pujat aquí dalt per mirar-lo millor,
i me'n vaig i no em moc: sols estenc els meus braços
perquè vull Catalunya tota a dintre el meu cor.

—Altra mar veus allà, encrespada i immòbil,
de les serres que riuen al sol dolçament:
per copsar tanta terra i tanta mar, Barcelona,
ja et caldrà un pit ben gran, amb uns braços ben fermes.

—Com més terra i més mar i més pobles obiro,
a mesura d'amor el meu pit s'engrandeix,
i me sento una força que abans no tenia,
i sóc tan tota una altra que fins jo em desconec.

38. Text de l'edició crítica de Glòria Casals (cf. la bibliografia), no sempre seguida en la puntuació. El vers 10, però, reproduïx el text de Selecta.

39. L'autorització d'enderrocar les muralles és del 1854.

—Corre enllà, corre enllà,⁴⁰ corre enllà, Barcelona,
que ja et cal esser una altra per esser la que deus;
perquè ets alta i airosa i fas molta planta,
però bé et falta encara molt més del que tens.

Ets covarda i crudel i grollera,
Barcelona, però ets riallera
perquè tens un bell cel al damunt;
vanitosa, arrauxada i traçuda:
ets una menestrala pervinguda
que ho fa tot per punt.

Alces molts gallarets i penons i oriflames,
molts lloers, moltes palmes,
banderes a l'aire i domassos al sol,
i remous a grans crits tes espesses gentades
per qualsevulga cosa acorruades
entorn de qualsevol.⁴¹

Mes, passada l'estona i el dia i la rauxa
i el vent de disbauxa, de tot te desdius;
i abandones la via i la glòria i l'empresa,
i despulles el gran de grandesa.
I encara te'n rius.

Te presums i engavanyes alhora
amb manto de monja i vestit de senyora
i vel de la musa i foc relluent;
pro mudes de pressa, i amb gran gosadia
la musa i la nimfa i la dama i la pia
s'arrenca el postís i la veu disfressada,
i surt la marmanyera endiablada
que empaita la monja i li crema el convent...⁴²

40. Fins aquí el poema porta la data del 4 de febrer de 1909. La resta és posterior a la Setmana Tràgica.

41. Al·lusió potser a Alejandro Lerroux.

42. Durant la Setmana Tràgica van cremar a Barcelona una vuitantena d'edificis religiosos (esglésies i convents), aproximadament la meitat dels que hi havia.

I després et refàs més potent!

Esclata la mort de tes vies rialleres⁴³
en l'aire suau:

esclata impensada, i segura i traïdora
com altra riallada escarnidora...

Riallades de sang!

El fang dels teus carrers, oh Barcelona!,
és pastat amb sang.

I tens dreta en la mar la muntanya, ai!, que venja⁴⁴
amb son castell al cim, i amb la revenja
mes ai! en el flanc!⁴⁵

Tens aquesta Rambla que és una hermosura...

i tens la dolçura dels teus arravals,
on, tan prop de tes vies sonores
i al mig de les boires del fum i ses marques,
camps de blat en la pau dels patriarques
maduren lentament els fruits anyals.

I allí, a quatre passes, febrosa de sobres,
més ampla que l'altra, la Rambla dels pobres⁴⁶
tremola en la fosca ses llums infernals.

Pro ni el baf ni la pols de tos llots i desferres,
ni els pals i filferres

que t'armen a sobre la gran teranyina,
ni el fumar de tes mil xemeneies,
ni el flam de la teies

que mou la discòrdia i abranden l'incendi,
són bastants a posar vilipendi
an aquest cel que tens tan dolç i blau
que tot s'ho empassa i resol i canvia,

43. Els morts de la Setmana Tràgica a Barcelona van ser prop d'un centenar.

44. Al·lusió a la repressió subsegüent a la Setmana Tràgica, amb execucions a la muntanya de Montjuïc.

45. Al Paral·lel i a les Rondes.

46. La Rambla de Santa Mònica.

i ho torna en oblit i consol i alegria:
mil cops la perdesses,
mil cops més tornaria a tu la pau.

A la part de Llevant, místic exemple,
com una flor gegant floreix un temple⁴⁷
meravellat d'haver nascut aquí,
entremig d'una gent tan sorruda i dolenta,
que se'n riu i flastoma i es baralla i s'esventa
contra tot lo humà i lo diví.
Mes, enmig la misèria i la ràbia i fumera,
el temple (tant se val!) s'alça i prospera
esperant uns fidels que han de venir.

Tal com ets, tal te vull, ciutat mala:
és com un mal donat, de tu s'exhala,
que ets vana i coquina i traïdora i grollera,
que ens fas abaixar el rostre,
Barcelona!, i amb tos pecats, nostra!, nostra!,
Barcelona nostra!, la gran encisera!

(1909)

47. La Sagrada Família.

Quan un fet tan greu i tan pròxim, com fou per a nosaltres la commo-
ció de Barcelona en l'última setmana de juliol, cau dintre del nostre espe-
rit, se produeix en ell una torbació semblant a la que es promou en un es-
tany quan una gran roca estimbada hi cau i s'hi enfonsa: que tota l'aigua
s'estremeix i arremolina, i el llot que era en son fons s'alça i s'escampa en
ella enterbolint-la, i totes les coses que hi nedaven muden de lloc, i en con-
fusió pugen i baixen i es mouen en desordre, anant a fons les més lleugeres
i surant un moment les més pesantes,⁴⁹ i les de les vores al centre i les del
centre arraconant-se; fins que, la roca al fons ja per sempre ben quieta, l'ai-
gua també va reposant-se i cada cosa va tornant a son lloc segons la llei de
sa natura, i l'ona s'aplaca en cèrcols que s'eixamplen, i s'aclareix a mesura
que el llot se va colant cap al fons altra vegada, fins a restar tersa i immò-
bil, reflectant de nou el cel en sa puresa: aixís mateix el nostre esperit, con-
torbat per la tribulació, cerca de nou la calma ordenant les passions agita-
des i la confusió dels pensaments: passen els temors, passa la ira, el judici
torçat se rectifica, moltes resolucions tornen endarrera, i el fonamental im-
puls que en regeix la vida suaument avença, segur de son poder, vers aquell
fi de bé que és el seu nord i no pot fallar-li. Llavors serenament ve la pre-
gunta que porta al darrera el bon propòsit: —¿Què ha sigut això? i com ha
estat? i per què? i què cal fer-hi?

Aixís ens trobem ara; i no ha calgut menys temps que aquest; tan forta
fou la sotragada.

Lo primer que es destria és el pretext, lo que semblà la causa immedia-
ta. Contra la guerra: està bé; contra el poder que arrenca de la llar al fill o
al pare per a dur-lo a morir per una causa que pot ésser justa i noble din-
tre una raó fundament nacional o diplomàtica, però que no és popular, que

48. Text de Selecta (inclosa la puntuació, no sempre adequada), amb l'esmena només d'alguna errata tipogràfica evident i amb una correcció que afecta el sentit i que indico en nota, feta a partir de l'edició de J. Benet a *Maragall i la Setmana Tràgica*, p. 68 (cf. la bibliografia).

49. Selecta se salta «lleugeres i surant un moment les més». El text que en resulta, «anant a fons les més pesantes», no lliga amb el context. És un cas típic d'haplografia (error comès en la transcripció de textos, que consisteix a saltar inadvertidament d'una paraula o d'una expressió a una altra que repeteix la primera a poca distància, reduint les dues a una de sola i ometent les intermèdies): «anant a fons les més [lleugeres i surant un moment les més] pesantes».

és remota a la comprensió del poble, i que en la realitat del seu sentiment és una atrocitat inexplicable; i el poble s'hi resisteix, se revolta: primer morir en la revolta justa que deixar que els seus morin per un arbitri del poder o per conveniència d'altri. Està bé; o, almenys, s'explica. Però, ¿què tenen que veure amb això els incendis i les profanacions i les rapinyes i l'assassinar gent indefensa o bé insultar-la, i destruir instituts de caritat i d'ensenyança, i temples que res ofenen, i l'obstinat-se després en una estèril alarma?

Llavors ve la segona explicació: la revolta premeditada per un partit polític que aprofita un estat d'agitació qualsevol per a empeltar-hi el seu ideal i a viviar el seu esforç per aconseguir-lo. Més aquesta explicació es destria igualment que la primera: perquè, si fos certa, altres senyals s'havien de veure d'aquella premeditació que la crema i el saqueig; altres masses armades n'haurien sortit; altres homes s'haurien posat al davant, altres crits haurien sonat, altra organització s'hauria descobert en la revolta. ¿Me voleu donar a entendre que l'ideal de cap partit polític se redueixi a cremar convents, la seva organització a tirar escopetades per darrera les finestretes? No us puc creure.

—Oh! —poden dir-me encara— de la revolució mal organitzada o avortada, de la turba que ella llençà al carrer sense saber valer-se'n, se'n valgueren només les sectes que tenen per únic ideal l'odi a la Iglésia Catòlica i tota aquella gent d'ideal més senzill encara: l'odi pur, el fer mal.

Llavors ens trobem de ple a ple dintre la Pastoral del senyor Bisbe de Vic, que d'això tracta: Satanàs contra Déu, el Principi del Mal contra la Redempció, l'Odi contra l'Amor. I el remei d'això, senzill i sublim: abraçar-se a la Creu, sofrir el martiri com una glòria, tornar bé per mal, amor per odi, vèncer simplement per l'exemple de la suavitat en el viure, i de la fortalesa en el morir.

Aquesta hauria sigut la nostra última paraula —i no en caldria ni una més— i aquest hauria d'ésser el nostre serè i definitiu propòsit, si ens sentíssim ben capaços de seguir-lo: i això fóra, ademés, un remei universal, la definitiva instauració de la humanitat en Crist. Però som tals encara, que si tanta fortalesa fos en nosaltres, cregueu que, en la major part, s'hauria manifestat ben d'altra manera. I el que no haguem donat senyals ni tan sols d'aquella valentia que cal per portar-se com a homes entre homes, ens acusa de sobres la mancança de lo que es necessita per a portar-se com a sants entre diables. Aixís és que, tot posant-nos al davant aquesta, per si un dia la humanitat pot assolir-la, ens convé començar per la primera, que és la que de moment ens fa més falta.

I posant-nos en el món, d'aquí i el d'ara, comencem per preguntar-nos: —¿Com és que aquesta i altres coses que passen a Barcelona, no passen en tal grau en cap altra banda?

¿Com és que de Barcelona se'n diu ja arreu «la ciutat de les bombes», i ara de poc se n'ha dit «la ciutat famosa infame»? No em vinguéssiu amb allò de que els que fan el mal són forasters, perquè llavors us hauria de dir que major infàmia que en fer-lo hi ha en sofrir-lo. Doncs, deixem-ho córrer això: som nosaltres. Per què?

Aquesta és una qüestió, en substància, d'educació i, pel prompte, de policia, i per tant de l'Estat, no és això? sobretot l'últim. Perquè si cada ciutadà s'ha de posar a fer d'espia i armar-se a casa seva per anar a trets amb el veí o amb la turba del carrer, potser li sortiria més a compte anar-se'n a viure al Riff o, si vol treballar en pau, mudar-se a un país més civilitzat. Doncs, aquesta és una qüestió d'administració pública; però, que està dominada per una causa geogràfica.

En efecte, dintre tals i tals graus de latitud hi floreix el desordre social igualment que hi floreixen els tarongers. L'esperit revolucionari hi és fort com el vi, la brutícia de les ciutats sembla regida pel termòmetre, els mendicants hi pul·lulen com les mosques, hi ha molta pols i moltes bullangues, i, ben mirat, no són d'origen diferent les bombes, els renecs i la moneda falsa. La bomba i el reneç són, sobretot, una mateixa cosa: un desfogament destructor de la impotència per crear. L'àngel que volgué i no pogué ésser com Déu, blasfemà; el que odia la societat i no se sent fort per a transformar-la, tira una bomba al mig de la plaça. El sentiment és el mateix: la impotència enrabada.

Ara fixe'u's en la nostra excel·lència en el renegar i en les bombes comunament, i digueu-me si no hi veieu en això un raig de llum... tenebrosa. De mosques, mendicants, escombraries, pols i bullangues ne tenim poc més o menys lo que ens pertoca; però la bomba i el reneç són l'excel·lència nostra.

Doncs senyal de que el nostre mal és la impotència: una impotència social superior —digueu-ho aixís— a la dels altres pobles semblants nostres; i que es manifesta a Barcelona més, com més gran població s'ha anat fent. Heu's aquí una gran conglomeració d'energies individuals que no han pogut crear un organisme social proporcionat a la seva massa, mal incorporada encara a la total de l'Estat que ha de regir-la, i que pateix del mateix mal sense sentir-se'n tant com nosaltres. I an aquest Estat, com a un poder estrany, li demanem lo més urgent: policia, força armada, lleis, lleis... i que nosaltres ja farem escoles, per després... Policia, repressió, escoles, lleis... bah! remeis per fora.

¿Que no ho veieu que lo que ens manca és l'amor? Mancança horrible, però és això! Això, que en el descontent de la vida és odi, i en el content, egoisme: tot plegat lo mateix, falta d'amor; i l'amor és el primer perquè social, i el regenerador d'organismes, i la potència: l'única. Sense això tot serà en va. Mes, com cobrar-lo? Jo us ho diré: en el dolor que vinga.

Catalunya, Barcelona, has de patir molt, si vols salvar-te. Has d'acceptar les bombes, i el dol, i el robar, i l'incendi: la guerra, la pobresa, la humiliació i les llàgrimes, moltes llàgrimes, fins que del fons del teu sanglotar salti la guspira que t'abrandi el cor en un amor qualsevulla —jo no sé ara quin, però en essent amor tots són iguals. Tot amor és valentia, potència, creació i virtut social; sols amb ell se pasten els pobles; i sols en el dolor podràs trobar-lo. Qui no pateix, no pot dir ben bé que estimi; i ai! d'aquell que pateix sense l'amor! Cerca l'amor en ton dolor, ah Barcelona —i qui no hi vulgui ésser en això, que se'n vagi. I si al capdavant resultés que ens n'havíem anat tots, al mirar Barcelona deserta, Catalunya desolada, qualsevulga viatger podria dir: Aquí hi hagué potser una gran població; però per cert que mai hi ha hagut un poble.

(1-X-1909)

LA CIUTAT DEL PERDÓ⁵⁰

Algunes nobles veus que aquí mateix s'han alçat i altres que n'he sentit per altra banda m'han demostrat que a Barcelona hi ha voluntat d'amor. Mes en totes aquestes veus, aixís com en algunes menys amoroses, un xic iròniques, que també he sentit, hi batega o apareix clarament en un to o altre aquesta pregunta: —¿I quin ha d'ésser l'objecte del nostre amor, redemptor de la ciutat?— Jo diria: —El que el cor vos diga en cada moment—. I quant tristament pressento que més d'un hauria de respondre'm: —És que en aquest moment el cor no em diu res!

¿El cor no vos diu res, ara, mentres estan afusellant gent a Montjuïc solament perquè en ella se manifestà amb més claredat aquest mal que és el de tots nosaltres? ¿El cor no vos diu anar a demanar perdó, a genollons si convé, i els més ofesos els primers, per aquests germans nostres en desamor que volien aterrar per odi aquesta mateixa ciutat que nosaltres els deixàrem abandonada per egoisme? Estem en paus, doncs. ¿I ells han de pagar la pena només perquè la seva acció cau dintre un còdic, mentres la nostra inacció és tan baixa que ja no pot caure enlloc? Aneu a demanar perdó per ells a la justícia humana, que serà demanar-ne per vosaltres mateixos a la divina, davant de la qual sou potser més culpables que ells.

Com vos podeu estar aixís tranquils a casa vostra i en els vostres quefers sabent que un dia, al bon solet del dematí, allà dalt de Montjuïc, trauran del castell un home lligat, i el passaran per davant del cel i del món i del mar, i del port que trafiqueja i de la ciutat que s'aixeca indiferenta i poc a poc, ben poc a poc, perquè *no s'haig d'esperar*, el portaran a un racó de fosso, i allí, quan toqui l'hora, aquell home, aquella obra magna de Déu en cos i ànima, viu, en totes ses potències i sentits, amb aquest mateix afany de vida que teniu vosaltres, s'agenollarà de cara a un mur, i li ficaran quatre bales al cap, i ell farà un salt i caurà mort com un conill... ell, que era un home, tan home com vosaltres... potser més que vosaltres!

¿Com vos podeu estar a casa vostra, i asseure-us a taula voltats de fills i posar-vos al llit amb la muller, i atendre a vostres negocis, i que aquesta visió no se us posi al davant i no us nuï el mos de pa en la gola, i no us glaci el petó als llavis i no us privi d'atendre a tota altra cosa que no sia ella?

I això no us despertarà l'amor? ¿Encara preguntareu quin puga ésser son objecte, ara, de seguida? ¿Doncs quin altre que aquest? ¿Com podeu pen-

50. Text de Selecta, transcrit amb el mateix criteri que l'anterior.

sar en res més del món ara com ara? Ni com heu pogut deixar passar tant temps? I mentrestant ja han mort aixís tres homes,⁵¹ i els que s'esperen...!

¿No la sentiua la germanor amb aquests infeliços? No ho vulgueu saber lo que han fet: mireu-los només a dintre els ulls: vegeu! sou vosaltres mateixos: un home com vosaltres; amb això n'hi ha prou: capaç de tot el vostre bé i de tot el vostre mal: com vosaltres del seu. An aquest home, jo no dic que se'l deixi anar i se l'abandoni i se'l torni lliure al seu odi i a les seves malifetes: no, an ell com a nosaltres, ens convé ésser presos d'una manera o altra, i redreçats baldament sia a cops de mall, i pastats tots plegats de cap i de nou en l'amor de la ciutat nova, encara que sia amb gran sofriment d'ell i nostre, mentres el sofrim junts; però, en compte d'això, ¿matar-lo, matar-lo fredament per un tràmit senyalat i a una hora fixa, com si la justícia humana fos quelcom segur, infal·lible, definitiu com la mort que dóna? què us en sembla?

Si an aquest home l'haguéssiu mort batent-vos com a lleons amb ell al peu d'una barricada o a la porta d'una iglésia, jo no us en podria fer cap càrrec, perquè en tal combat hauríeu demostrat el vostre amor a alguna cosa, exposant la vostra vida pel vostre ideal; i per l'amor d'un ideal i sa valentia podem ésser absolts de moltes coses. Mes ara, qui us absol? ¿On és el vostre ideal, el vostre amor i el vostre sacrifici? ¿on l'heu demostrat el vostre valor? Doncs no vulgueu ésser covards dues vegades. Si llavors el vostre valor havia d'estar en les armes, i no el tinguéreu, tingueu-lo almenys ara en el perdó, que és ben bé l'hora.

I ja ho veureu: les vides que haureu salvat us semblaran obra vostra; i an aquests homes que haureu arrencat de les portes de la mort, vos els estimareu com a fills; i ja no els perdreu mai més de vista; i allà on siau us cuidareu d'ells i dels seus semblants, i vostre amor els forçarà a l'amor; i sols per aquesta obra de perdó amb què començareu, Barcelona ja començarà a ésser una ciutat. Perquè els de fora que ho sàpiguen no diran pas —que no ho puguem dir!—: —An aquest i an aquell els salvaren i redimiren aquests o aquells, els blancs, els negres o els rojos—; sinó que hauran de dir: —Barcelona ha demanat i obtingut el perdó dels seus condemnats a mort. I per bombes que després hi hagi, Barcelona ja no podrà ser dita la «ciutat de les bombes»; sinó que l'anomenada us vindrà d'una altra cosa que és més forta que totes les bombes plegades i que tots els odis i que tota la malícia

51. En realitat, eren ja no tres sinó quatre els executats quan Maragall escriu aquestes ratlles.

humana: l'anomenada us vindrà de l'amor, i Barcelona serà dita: «la ciutat del perdó», i des d'aquell punt i hora començarà a ésser una ciutat.

Doncs comencem-la: Al Rei que pot perdonar, als seus Ministres que poden aconsellar-li el perdó, als jutges que poden temperar la justícia amb la pietat: Perdó pels condemnats a mort de Barcelona! Caritat per tots!

I bella cosa fóra que comencessin els més ofesos.

(10-X-1909)

LA IGLÉSIA CREMADA⁵²

Jo mai havia oït una Missa com aquella. La volta de la iglésia esgalabrada, les parets fumades i encrostonades, els altars destruïts, absents, sobretot aquell gran buit negre al fons on fou l'altar major, la solera invisible sota la pols de la runa, cap banc per a seure, i tothom dret o agenollat de cara a una mesa de fusta amb un Sant Crist damunt i un torrent de sol entrant per l'esgalabrat de la volta amb una munió de mosques dansant en la llum crua que aclaria tota la iglésia i feia semblar que oïem la Missa al mig del carrer. El sol queia de ple en la mesa de fusta on el capellà, pobrament ornamentat, celebrava; mentres en el cor, sense barana, cantaven els altres, arrambats a la paret per a no caure endavant...

Jo mai havia oït una Missa com aquella. El Sacrifici era allí present, viu i sagnant, com si el Crist tornés a morir pels homes, I ALTRA VEGADA EN EL CENACLE HAGUÉS DEIXAT⁵³ el seu Cos i la seva Sang en el Pa i el Vi. El Pa i el Vi semblaven fets de fresc: l'Hòstia semblava palpitant, i el vi, a l'ésser abocat al calze, a la llum del sol, semblava sang que rajava... Jo mai havia oït una Missa com aquella.

I estic ben cert que tots els que érem allí, davant del Sacrifici celebrat en la pobra mesa de fusta blanca, davant del Crist maltractat, que era tot son ornament, entre la pols i la runa i el vent i el sol que entraven, i sentint encara entorn nostre el rastre de destrucció i de blasfèmia que tant de poc havien passat per aquell mateix aire, on ara tornava a fer-se present el Sacrifici, el sentíem com mai l'haguéssim sentit i ens penetrava amb una virtut nova i actual com sols poguessin haver-la experimentada els primers

52. Ja he consignat que, d'aquest article, en tenim tres versions diferents: la del manuscrit original (A); la publicada a *La Veu de Catalunya*, que l'autor va considerar «bon xic deformada» (B); i l'original parcialment restablert i/o esmenada a mà pel mateix Maragall sobre el retall del rext publicat a *La Veu*, que és la que figura en totes les edicions d'*Obres completes* i, per tant, també a la de Selecta (C). Tant el manuscrit original com el retall anotat de *La Veu* es conserven a l'Arxiu Maragall. Aquí reproduïxo el text de Selecta (C), amb el mateix criteri que els anteriors, amb una única correcció de puntuació (que adverteixo en nota), i indicant (igualmente en notes) les variants no merament ortogràfiques de A i de B. Assenyalo amb VERSALETES les parts de C que difereixen d'A i/o de B. Josep Benet, que em fa de guia, va tenir l'encert de publicar per primera vegada les tres versions d'aquest cèlebre text (cf. *Maragall i la Setmana Tràgica*, p. 129 i ss., on són presentades sinòpticament en columnes paral·leles [les edicions posteriors reproduïxen només la versió A, donant en notes les variants de B i/o de C]).

53. A: *deixant altra vegada*. B: *i altra vegada en el Cenacle deixés*.

cristians perseguits i amagats en un racó de les catacumbes, delitant-se majorment entre el perill i la negació, en la iniciació del Misteri redemptor...

I llavors m'assaltà el pensament, el sentiment, de que la Missa sempre hauria d'oïr-se AIXÍS, TREMOLANT, I ME SEMBLÀ⁵⁴ que després d'oferir el Sàcrifici, el capellà se girava de cara a la gent que anaven entrant encara pel portal sense porta, la gent del carrer, corpresos al passar, de veure al descobert la celebració del Sant Misteri i aturant-s'hi encantats; que el capellà —dic— se girava i deia, cridant, a la gentada:

«Entreu, entreu, la porta és ben oberta; vosaltres mateixos us l'heu oberta amb el foc i el ferro de l'odi: i ara heu's aquí que trobeu a dintre el Misteri més gran de l'Amor rediviu. DESTRUINT LA IGLÉSIA HEU RESTAURAT LA IGLÉSIA, LA QUE SE FUNDÀ⁵⁵ per a vosaltres, els pobres, els oprimits, ELS DESESPERATS...⁵⁶ I com ara la vèieu tancada, enriquida per dintre, EMPARADA PELS QUE HI VENIEN A ADORMIR EL SEU COR⁵⁷ en la pau de les tenebres, vosaltres, amb la vostra pobresa i la vostra rebel·lió i LA VOSTRA DESESPERACIÓ,⁵⁸ n'heu envestit la porta, i en els murs tan fermes heu obert la bretxa, i us l'heu reconquistada. I a nosaltres, els seus ministres, heu tornat, amb la persecució, l'antiga dignitat, i a la nostra paraula l'eficàcia amb la vostra blasfèmia, i al Misteri de la Sang una virtut ja quasi desconeguda, amb la sang nova que s'ha vessat en la lluita. Que és estrany! El foc ha construït, la blasfèmia ha purificat, l'odi al Crist ha reinstaurat al Crist en sa casa... Aneu-hi entrant, aneu-hi entrant; aquí el trobareu com encara no el coneixíeu, com Ell és en vida i veritat, com Ell vol ésser conegut pertot, i sobretot, per vosaltres...».

Quant astorada, eh?, s'hauria quedat la gent, quant muda i bocabadada, si el capellà s'hagués girat sobtadament dient-los aquestes o semblants paraules! I jo estic en que les digué, o que tals paraules estaven en els aires d'aquella iglésia cremada; perquè jo les vaig sentir, no sé com, però sí sé que em retrunyien per dintre, que m'eixordaven. Aixís, quan en el moment august, el sacerdot alçà davant la gent l'Hòstia i el Calze, el Crist se'm feu tan present, tan viu en el meu cor, que no puc dir-ho... Jo mai havia oït una Missa com aquella; i, en comparació, puc dir que mai havia oït Missa. No

54. A i B: *aixís, i me semblà.*

55. A: *Destruint la iglésia heu restaurat la Iglésia, perquè aquesta és la veritable, aquesta és la viva, aquesta és la que es fundà.* B: *Destruint la Iglésia triomfant, heu restaurat la Iglésia del dolor, la que es fundà.*

56. A: *els desesperats, els odiadors...*

57. A: *emparada pels rics i poderosos i els que hi venien a adormir el seu cor.*

58. A: *la vostra desesperació i el vostre odi.*

ho sabem, no ho sabem lo que és això: i potser la major part dels cristians ens n'anem d'aquest món sense haver conegut encara el Crist. Ja és prou que aquesta gent ens l'hagi hagut de donar a conèixer ara de tal manera.

Sí, ara ho veig, la Iglésia en viu de la persecució, perquè nasqué substancial amb ella; i el seu major perill està en la pau. PER AIXÒ COBRA FORÇA DEL POBLE, AL PERSEGUIR-LA QUAN LA VEU TRIOMFANT.⁵⁹ Perquè el Crist ho digué als seus deixebles que sempre foren perseguits: aixís és que quan no són perseguits pels poders d'autoritat, ho són pels miserables que, sense saber-ho, volen tornar-la A SON NATURAL ESTAT DE DOLOR.⁶⁰

Perquè aquesta és la llei de l'amor: patir per a no adormir-se, ésser contrariat per a agafar major empena; ésser oprimint per a esclatar. I LES MULTITUDS, QUAN MÉS SEMBLEN MOGUDES PER L'ODI, NO FAN SINÓ ACTUAR SEGONS AQUESTA LLEI I L'OBEEIXEN SENSE CONEIXEMENT, ESGARRIANT-SE⁶¹ per mil camins en les tenebres, cercant sortida a la llum.

Aixís vos haurà sobtat moltes vegades UNA CERTA SEMBLANÇA⁶² que les sectes antigues tenen amb la primitiva Iglésia cristiana: s'hi assemblen en que invoquen com ideal un estat d'humanitat més perfecte; en que en nom d'ell ABOMINEN DELS SATISFETS;⁶³ en que treballen sobretot entre els pobres, els ignorants i els desesperats; i en que els seus apòstols i seguidors QUAN CONVÉ SABEN MORIR.⁶⁴

¿D'on els ve AQUESTA FE I AQUESTA EFICÀCIA I AQUEST VALOR?⁶⁵ ¿no us ho heu preguntat mai, vosaltres, tot condemnant-los? ¿La teniu vosaltres aquest valentia per defensar la vostra fe? I l'hauríeu de tenir major, perquè vosaltres professeu la fe del Crist, que és la veritable i segura, mentres que el seu ideal no s'alça ni un pam de terra. Doncs, què és això?

Jo us ho diré: que la seva, encara que sense llum, és una fe viva, i la vostra, amb tot i venir-ne de sigles la llum del cel, és una fe morta. ¿Què feu vosaltres per a sostenir la vostra fe? ¿Què fan ells? Vosaltres la professeu

59. A: *Per això és un instint del poble perseguir-la quan la veu triomfant per recobrar-la en son estat substancial.*

60. A: *a son estat natural.* B: *a son estat de dolor.*

61. A: *I les multituds instintives la senten més aquesta llei, com totes les lleis naturals, i l'obeeixen sense coneixement, a les fosques, i totes les seves atrocitats no són sinó aquest voler esgarriant-se.* B: *I les multituds, fins mogudes per l'odi, actuen aquesta llei i l'obeeixen sense coneixement, fent atrocitats, esgarriant-se.*

62. A: *aquesta semblança.*

63. A: *abominen dels satisfets amb l'ordre establert.*

64. A: *saben morir quan convé amb la serenitat i fins amb l'alegria dels màrtirs.*

65. A i B: *aquesta fe i aquest valor?*

maquinalment, com una rutina; complint amb certes pràctiques exteriors fins a tant que no us impliquen fadiga ni perill. Ells practiquen la seva amb esforç i no es miren a arriscar-hi fins la vida. Doncs, ¿de què us serveix a vosaltres la llum, si us heu tornat cegos? Mes ells tenen els ulls tan oberts, que el rajolí de sol de justícia que es filtra per la seva tenebra abasta a IL-LUMINAR-LOS LA VIDA I LA MORT⁶⁶ d'una manera que ja no és per als vostres ulls. Ells són el caos que vol brillar a la llum; més a vosaltres la llum que us toca ja és en va, i mor en vosaltres mateixos, perquè heu perdut la transparència i el brill i no podeu retornar-la. SI AVUI EL CRIST TORNÉS A COMENÇAR EN LA TERRA, JO EM PENSO QUE ELS QUI SE N'HI ANIRIEN DARRERA FOREN MÉS AVIAT ELLS QUE NO PAS VOSALTRES!⁶⁷

MES ARA ELLS NO VEUEN EL CRIST⁶⁸ i van contra la seva Iglésia: és dir, CONTRA LA VOSTRA.⁶⁹ Per què? PERQUÈ ENTRE VOSALTRES NO HI ESTAN BÉ;⁷⁰ perquè hi troben massa pau, massa ordenació, massa acabament. I el seu cor, aturmentat per la ignorància, per la pobresa, per la impotència del seu desig, no vol pau, que vol guerra; no vol ordre, que vol desordre; no vol acabament, SINÓ COMENÇAMENT I NOVETAT.⁷¹ Per això, a la seva manera, s'han fet una altra iglésia. COM QUE VEUEN LA IGLÉSIA DEL CRIST OCUPADA PER LA PAU,⁷² ordenada, acabada, n'hi aixequen davant una altra sense Crist, caòtica, perseguida, PLENA DE TURMENT I INQUIETUD, PERÒ TAMBÉ D'ESPERANÇA.⁷³ Aquesta és la seva, ÉS LA BONA PER ELLS, LA QUE S'AJUSTA A LA SEVA FE INQUIETA,⁷⁴ i per això, viva. La fe s'adorm en la quietud, i a la fi mor. Per això SANT PAU⁷⁵ digué que de la fe, l'esperança i la caritat, la major era la caritat; i L'ÚLTIM I MAJOR MANAMENT DE JESÚS⁷⁶ fou el de l'amor: perquè l'amor no pot estar quiet, i aixís sols ell pot mantenir despertes i vives totes les demés virtuts que, sense l'amor, és com si no fossin.

66. B: *il-luminar-los*.

67. A: *Si el Crist tornés entre els homes, joestic que els que se n'hi anirien darrera foren ells, no vosaltres*. B *suprimeix aquest passatge*.

68. A: *Mes ara ells no tenen el Crist*. B: *Mes ells no veuen el Crist*.

69. B: *contra vosaltres*.

70. A: *Perquè en la vostra Iglésia no hi estan bé*.

71. A: *sinó començament de cosa nova*.

72. B: *Com que us prenen a vosaltres per la Iglésia del Crist, i se l'afiguren ocupada per la pau*.

73. A: *plena de turment, però també d'esperança*. B: *plena de turment, i no sense esperança*.

74. A: *és la bona per ells, és la que cal a la seva fe inquieta*. B: *és per segons ells la bona, és la que s'ajusta a la seva fe inquieta*.

75. A: *Jesucrist* [error de Maragall].

76. A: *son últim i major manament* [d'acord amb la variant anterior].

I heu's aquí EL VOSTRE MAL: QUE EN LA IGLÉSIA DEL CRIST HI CERQUEU MASSA LA PAU,⁷⁷ que hi entreu sense l'amor, que us hi adormiu, que se us hi està morint la fe!

Penseu-ho bé, ¿què li aneu a demanar vosaltres al Crist en sa Iglésia? HI ANEU AMB PAS ESMORTEÏT, A CERCAR LA QUIETUD SOTA SES VOLTES (I AIXÒ SI NO HI ANEU PER PURA VANITAT);⁷⁸ a oblidar vostres quefers i vostres inquietuds; a reposar de les vostres fatigues si en teniu; i si no, a entretenir els vostres ocis, a bressar la vostra lassitud en la lenta majestat dels cants sagrats i en els núvols olorosos de l'encens: a dormir. ¿I què li demaneu al Crist, si és que encara us resta l'esma de demanar-li alguna cosa? Li demaneu pau, quietud, oblit, que aparti de vosaltres la tribulació i l'amargura, QUE US DONGUI UN BON SON.⁷⁹

Doncs no és aquesta la pau del Crist. «La meua pau us dono, la meua pau us deixo»; digué: la «meua», QUE NO ÉS LA PAU D'AQUEST MÓN.⁸⁰ Mes vosaltres VOLEU⁸¹ instaurar la Iglésia en la pau del món, i per això ELS ALTRES, QUAN US HI VEUEN, NO HI PODEN ENTRAR⁸² que no se'ls alci del pit inquiet UN CLAM DE GUERRA, I ES REBEL·LEN⁸³ omplint el temple del clamor de la blasfèmia, i en foragiten amb terror als fidels mig adormits, insulten o sacrifiquen als ministres de l'altar, i tomben l'altar i trenquen els sants de pedra i cremen la iglésia, i la fan caure en runes. I PERSEGUIDA,⁸⁴ atropellada, fumejanta, tacada de sang i de blasfèmia, buida de cants i de la pau del món, sense portes ni altars, ni parets, ni volta, plena de vent i de sol i de pols i de mosques... i de dolor, aquella TORNA A ÉSSER LLAVORS PER ELLS LA IGLÉSIA DEL CRIST QUE MORIA EN CREU.⁸⁵

77. A: *el vostre mal en la Iglésia del Crist: que hi cerqueu la pau.*

78. A: *Hi aneu a hores fixes, amb pas esmortuït, a cercar quietud sota ses voltes tenebroses (i això és que hi van amb el cor més pur de vanitats).* B: *Hi aneu amb pas esmortuït, a cercar només la quietud sota ses voltes, i això si no és per pura vanitat.*

79. A: *que us lliuri del remordiment, que us dongui un bon son.*

80. A: *que no és pas la pau d'aquest món, perquè el món és guerra.* B: *que no és pas la pau d'aquest món.*

81. A: *heu volgut.* B: *voldríeu.*

82. A: *els altres no hi poden entrar.*

83. A: *un clam de guerra. Per ells hi ha massa quietud en la vostra Iglésia, massa fosquetat, massa tristesa, massa sants petrificats en la immobilitat, massa lentitud en els cants, massa boira en les paraules de vida. I aquesta boira, aquesta lentitud, aquesta immobilitat els irrita, i es rebel·len.*

84. A i B: *I llavors, perseguida.*

85. A: *torna a ésser per ells la Iglésia natural del Crist que morí en creu.* B: *és per a ells la Iglésia del Crist que moria en creu.*

No l'hi torneu a pendre AL REEDIFICAR-LA;⁸⁶ no vullau alçar-ne les parets més fortes, ni la volta més ben closa, ni hi poseu portes millors forrades de ferro, que no està en això la seva mellor defensa... i tornaríeu a adormî-us-hi; ni tampoc demaneu LA PROTECCIÓ DE L'ESTAT PER A ELLA, QUE MASSA SEMBLAVA JA UNA OFICINA ALS ULLS DEL POBLE EN CERTS ASPECTES; NI VULLAU⁸⁷ gaires diners dels rics, per a refer-la, que els pobres no puguin pensar que és cosa de l'altra banda i en rebin amb recel el benefici. QUE SE LA REFACIN ELLS:⁸⁸ aixís podrà ésser al seu modo, i sols aixís se l'estimaran.

Us penseu que mai ho farien? Oh! QUE LA VEGIN COM ARA ÉS:⁸⁹ fumada, caiguda, miserable, abandonada dels rics que no hi troben son confort; abandonada de l'Estat, que ja us la defensava interessadament o de mala gana; prosseguíu-hi el vostre ministeri senzillament, tossudament, a prova de l'abandono, a prova de la misèria, als rigors del sol i del fred i la pobresa; que us hi vegin patir, que us hi vegin morir amb el Pa diví a les mans... i els pobres vindran, no en tingueu dubte, els pobres hi aniran acudint: primer, PER MOFA POTSER;⁹⁰ després, amb curiositat, amb interès, amb admiració; i quan els tingueu allí, digueu-los planament la paraula santa, clarament per les seves orelles, tal com ella fou dita, justament per a orelles com les seves; doneu-los el Pa i el Vi de l'Eucaristia amb el gest senzill amb què Jesús degué donar-lo, i digueu-los les seves mateixes paraules... i els pobres us refaran la iglésia, JO US HO ASSEGURO: I QUE NO HI CALDRAN PORTES DE FERRO PER DEFENSAR-LA.⁹¹

Sempre m'ha semblat que la Iglésia patia per manca de divulgació de la paraula sagrada. Jo no en sóc doctor i no sé per què les coses s'hi fan com s'hi fan; ni tampoc puc dir exactament com podrien fer-s'hi d'altra manera; però quan veig el modo com estan en el temple la major part de la gent; el modo com oeixen missa; la seva passivitat davant la tremenda energia del Sacrifici d'Amor que en l'altar se celebra; la seva ignorància de les paraules sublimes que en ell són dites, i la consegüent distracció o ensoپiment que s'apodera d'ells mentres davant seu està passant la cosa més forta i més interessant d'aquest món i de l'altre, no puc menys de pensar: —Déu meu!

86. A: *reedificant-la.*

87. A: *més protecció de l'Estat per ella, que massa semblava ja una oficina als ulls del poble en certs aspectes, ni vullau.* B: *massa protecció de l'Estat per ella, ni vullau.*

88. A: *Que se la refacin ells si la volen.*

89. A: *deixeu-la estar com ara és.*

90. A i B: *per mofa.*

91. A i B: *jo us ho asseguro.*

QUANTA SUBLIMITAT,⁹² quanta energia ineficaç, quanta riquesa perduda! La baranella del Presbiteri se'm figura espessíssima muralla que no deixa passar ni una espurna d'aquell foc sagrat, ni un raig de la resplendor del Sant Misteri que en l'altar flameja i brilla. Tot allò que es féu i que es digué per a redempció de les gents, per a edificació de les ànimes passa allí lluny de les gents, incomunicat al seu sentit, mut per les ànimes. Jo prou sé que tots els cristians tenen obligació de saber-ho el que allí passa, que algun dia els hi ha sigut ensenyat, i que se'ls reclama una adhesió íntima i tota d'una peça a tot lo que el sacerdot diu de baix en baix, O EN VEU ALTA, PERÒ SEMPRE IN-INTEL-LIGIBLE EN EL POBLE; MES TAMBÉ VEIG⁹³ que la gent ha oblidat aquella remota ensenyança, que només sap molt per alt el que allí passa, i que aquesta adhesió íntima i passiva a les paraules i als fets del sacerdot, no es pot sostenir sense un estímul present i constantment renovat, perquè requeria una finesa espiritual o un fervor místic que no pot suposar-se ni exigir-se sinó en algunes ànimes rares i escollides, i que els llibres devocionaris que solen posar-se en mans de la gent —que saben llegir— s'ha de confessar que no basten a promoure'l, i fins CAL DIR QUE DE VEGADES MÉS AVIAT L'ADORMEN⁹⁴ i l'extravien.

MENTRES QUE JO M'IMAGINO QUE, SI ES DIGUESSIN EN ALTA VEU⁹⁵ i ben comprensibles per tothom els salms fortíssims del començament, I ELS FIDELS EN SA LLENGUA NATURAL POGUESSIN ALTERNAR-HI; SI FOSSIN LLEGIDES,⁹⁶ cridades, al poble les paraules de foc de les Epístoles de Sant Pau, que es poden ben dir adreçades a tots els homes de tots els temps; si fos anunciat cada dia a la gent l'Evangelí, en la divina simplicitat dels seus passatges; si el sacerdot oferís l'incruent Sacrifici pels fidels, de modo que ells ho sentissin; si els mostrés el Pa i el Vi tremolant i fent-los tremolar de l'inagotable sentit de les paraules que en fan el Cos i la Sang de Déu, i tothom consumés amb ell el Sacrifici, i la Comunió ho fos en tot el sentit de la paraula... ah! ja n'estic ben cert que la gent no es distraurién ni s'adormirien; ja n'estic ben cert que per cada un fóra aquella l'hora de més forta activitat espi-

92. A: *quanta sublimitat en va.*

93. A: *o en veu alta (però sempre en llatí, és dir, sempre incomprens en el moment per gairebé tots), però també veig.* B: *o en veu alta, però també veig.*

94. A: *cal dir que més aviat l'adormen.*

95. A: *Mentres que jo estic ben cert que si el sacerdot digués en alta veu.* B: *Mentres que jo m'imagino que si s'expliqués en alta veu.*

96. A: *i la gent en alta veu i en la seva llengua natural hi haguessin de respondre; i si fossin llegides.* B: *i si fossin llegides.*

ritual del dia o de la setmana; ja n'estic ben cert que «la gent que van a Missa» serien en tota cosa ben diferents de lo que són ara; i també estic cert que molts que ara «ja» no hi van, «encara» hi anirien, i sempre hi anirien, i el Crist regnaria d'altre modo entre els homes.

ARA US HAN CREMAT LA IGLÉSIA:⁹⁷ perdoneu-los, perquè d'ells sí que pot ben dir-se «que no saben lo que fan», i que de no saber-ho, no en tenen pas tota la culpa. Feu que ho sàpiguen: els Doctors de la Iglésia han de dir com, però feu que ho sàpiguen; i ja que ells, amb el foc i el ferro i la blasfèmia han violat el sant recinte, no torneu a tancar-lo, sinó crideu-los a ell, tal com ells se l'han obert, omplint-lo de runes i de sang i de dolor. NO REEDIFIQUEU LES RUNES,⁹⁸ no n'esborreu la sang, NI POSEU⁹⁹ bàlsam al dolor: perquè no hi ha mellor esquer ni engranall per a atreure als malcontents i als que pateixen... als dolents —si els voleu dir dolents—, que no sé si heu pensat bé lo just que és el doble sentit d'aquesta paraula que té per tota rel el Dol.¹⁰⁰

97. A i B: *Ara els que ja no hi van us han cremat la iglésia.*

98. A: *Si reedifiqueu les runes.*

99. A i B: *no poseu.*

100. En efecte, «dolent» ve del llatí *dolens*, que vol dir 'sofrent'. He corregit en aquestes darreres ratlles la puntuació de Selecta, que les fa intel·ligibles. Selecta diu: «... als dolents —si els voleu dir dolents, que no sé si heu pensat bé lo just—, que és el doble sentit d'aquesta paraula que té per tota rel el Dol.»

QUADERNS

ISBN 978-84-9846-178-7



9 788498 461787

fjm

FUNDACIÓ

**JOAN
MARAGALL**

CRISTIANISME I
CULTURA

Editorial Claret

